

FILE DIN JURNALUL UNUI DEPORTAT: SEVER ZOTTA 1941-1942

Ștefan S. GOROVEI¹

Cuvinte cheie: deportare, Bucovina, Sever Zotta, Micailu, Aktiubinsk/Aktobe, Pavlina Rogalkova, dr. Feder

Mots-clefs: déportation, Bucovine, Sever Zotta, Micailu, Aktiubinsk/Aktobe, Pauline Rogalkova, dr. Feder

Istoric, genealogist, șef al filialei din Iași a Arhivelor Statului (1912-1934), fondator al revistei „Arhiva Genealogică” (1912-1913) și membru corespondent al Academiei Române (1919), Sever Zotta (1874-1943) a împărtășit destinul tragic al ținutului său natal. La sfârșitul lunii iunie 1940, a ales să rămână în Bucovina strămoșilor săi, ocupată (ca urmare a Pactului Ribentropp-Molotov) de trupele sovietice, neputându-se despărți de cărțile și documentele sale, de toate amintirile familiale adunate în casa lui de la Davideni; peste aproape un an, în noaptea de 12/13 iunie 1941, a fost ridicat de autoritățile sovietice din această casă și deportat în URSS. Și-a trăit ultima etapă a vieții (doi ani și trei luni) în Kazahstan; locul și data decesului, în 1943 – probabil în luna octombrie, probabil în orașul Orsk – nu sunt cunoscute cu siguranță, și nu se știe nimic despre împrejurările dispariției sale.

Prea bătrân pentru a fi utilizat la muncile colhozului care îl „găzduise”, Sever Zotta își folosea timpul pentru a scrie: cei care au fost în jurul lui au păstrat amintirea unui om care scria toată vremea. Printr-o minune, s-au putut salva mai multe foi, printre care se află și un jurnal, acoperind perioada cuprinsă între 5 octombrie 1941 și 26 aprilie 1942 (se știe, de altminteri, că Zotta și-a ținut

¹ Academia Română, Filiala Iași – Centrul de Istorie și Civilizație Europeană, IAȘI.

jurnalul și la Davideni, sub ocupația sovietică, și după aprilie 1942, dar aceste caiete s-au pierdut).

Pentru a completa informațiile furnizate de acest jurnal, autorul a adăugat câteva alte documente, recuperate și ele dintre hârtiile salvate în chip miraculos: trei scrisori primite din partea unei refugiate poloneze și o scrisoare adresată de Zotta unui medic pentru a-i cere medicamente. Toate documentele publicate în acest articol reînvie imaginea sfârșitului mizerabil rezervat acestui savant și patriot român, care-și închinase viața sa întreagă binelui public.

Acum câțiva ani, am publicat² o sumă de informații relative la etapa finală a vieții lui Sever Zotta, extrase din hârtiile care au supraviețuit³ dispariției sale în Kazahstan, în toamna anului 1943; am promis atunci să revin cu „un al doilea grup de documente”⁴, având ca punct central jurnalul care acoperea perioada cuprinsă între 5 octombrie 1941 și 26 aprilie 1942⁵. A venit timpul să împlinesc această promisiune.

Totuși, înainte de a porni la prezentarea mărturiilor care urmează, nu pot ocoli o întrebare: de ce oare nu se folosesc, pentru cunoașterea mai amănunțită a acestei ultime etape a vieții lui Sever Zotta, izvoare care trebuie să se afle din belșug în arhivele fostei Uniuni Sovietice?! Cu câtva timp în urmă, fostul meu student, d-l dr. Mihai Anatolii Ciobanu, membru al Institutului Român de Genealogie și Heraldică „Sever Zotta”, mi-a semnalat⁶ că în spațiul virtual apăruse un document care menționa numele lui „Зота Север Иванович”, alături cu anul 1874 (al nașterii sale), ca aflându-se în vagonul 12 al unui tren („eșalon”) care a transportat

² Ștefan S. Gorovei, *Viață și moarte în gulagurile sovietice (noi mărturii despre Sever Zotta în 1941-1943)*, în Stela Cheptea, Horia Dumitrescu (coord.), *In memoriam Gheorghe Buzatu*, Editura „Tîpo Moldova”, Iași, 2014, p. 797-810 (voi cita în continuare sub forma *Viață și moarte în gulagurile sovietice...*).

³ Asupra istoriei acestor hârtii, salvate în chip miraculos, cf. *ibidem*, p. 797-801.

⁴ *Ibidem*, p. 809, nota 29.

⁵ Atrag și aici atenția asupra faptului că Sever Zotta și-a ținut jurnalul și în anul ocupației sovietice, înaintea deportării, dar și după data când se încheie caietul publicat aici; aceste fragmente s-au pierdut (*ibidem*, p. 799). „Note de jurnal” pentru anul 1918 au fost semnalate și în *Fondul Sever Zotta* de la Arhivele Naționale din București (Ileana-Maria Răteu, *Fonduri arhivistice ale unor personalități bucovinene și valoarea lor documentar-istorică*, în *Hrisovul*, IX, 2003, p. 201, 202 și 206, notele 56 și 63; manuscrisul se află în dosarul 6, f. 11-12), dar – după câte știu – ele nu au stârnit interesul vreunui cercetător al istoriei epocii sau zonei...

⁶ Mesajele din 7 și 8 aprilie 2018.

deportați din Bucovina spre Aktobe (Aktiubinsk) în Kazahstan⁷. Am căutat și am găsit acest document⁸: el dă lista nominală a celor **1444** de persoane deportate, înghesuite în **46** de vagoane⁹. În adevăr, în vagonul 12 se află **Zota Sever Ivanovici**, împreună cu **Селинская Мария Людвиговна 1884**¹⁰; alături de acești oameni în vârstă, o tânără de 27-28 de ani, purtând numele Volcinschi, bine cunoscut Bucovinei: Вольчинская Наталья Степановна 1913¹¹. În total, în acel vagon „călătoreau” 56 de oameni din 14 familii. Cunoaștem, acum, cu nume și prenume, bărbații, femeile și copiii (dintre care doi abia născuți în 1940...) care au împărțit cu Sever Zotta spațiul aceluia vagon de vite. Rămân neclare datele acestei „călătorii”, inclusiv durata ei, precum și traseul. Mărturiile sunt (sau par) neclare și neconcordante. Sever Zotta a scris că a fost ridicat la 13 iunie, la ora 1 și jumătate din noapte¹² și că drumul a durat 21 de zile¹³, la 5 octombrie împlinindu-se trei luni

⁷ Deportarea în Kazahstan face ca numele lui Sever Zotta să lipsească din *Lista nominală integrală cu datele de identificare a 20.718 prizonieri de război (militari) și „internați” (deportați civili) români, decedați în perioada 1941-1956 în lagărele, spitalele și obiectivele speciale NKVD-MVD, respectiv batalioanele de muncă sovietice care au existat pe teritoriul actual al Federației Ruse* (442 p., dataată 15.04.2020; pe site-ul Ambasadei Române de la Moscova).

⁸ www.forum.vgd.ru: Депортация из Западной Украины. 1941 год. Спецпереселенцы-репрессированные. Массовые депортации из Западной Украины 1941 г. Пофамильный список эшелонов [Deportarea din vestul Ucrainei. Anul 1941. Coloniști speciali reprimați. Deportări în masă din Ucraina de Vest 1941. Lista numelor de eșaloane]; www.hauster.de/data/410629Adancata.pdf: Mass Deportation from Adâncata/Hlyboka to the Aktobe Province on 13.06.1941 [В материалах А. Э. Гурьянова (НИПЦ «Мемориал») «Польские спецпереселенцы» ... Привожу пофамильный список эшелона № 228 с датой отправления 13.06.1941 со станции Глубокая (Адынката) Черновицкой области Кишиневской железной дороги, прибывший в Актюбинскую область 29.06.1941. Численность отправления 1444 человека, прибыло 1442 человека]. Acest ultim material numără 99 de pagini, în format pdf, iar trimiterile care urmează se referă la el (sub forma: *Mass Deportation...*).

⁹ Evidența persoanelor din câteva vagoane pare să nu se fi păstrat.

¹⁰ Domnișoara Maria Zielinska, profesoara de limbi străine (franceză și germană) a copiilor lui Zotta; încheindu-și misiunea, a rămas atașată familiei Zotta, cum se întâmpla de multe ori în asemenea cazuri cu diversele *Fräulein* venite din Germania sau Elveția. Însemnarea e prețioasă, pentru că ne dă anul nașterii (1884) și numele tatălui (Ludovic/Ludwig).

¹¹ Nu pot identifica pe această Natalia Volcinschi, născută în 1913 ca fiică a unui Ștefan Volcinschi: în articolul lui Sergiu Groholschi-Miclescu, *Genealogia Familiei Volcinschi*, în *ArhGen*, VI (XI), 1999, 1-4, p. 59-71, sunt menționați (p. 69) doi membri ai familiei Volcinschi cu prenumele Ștefan. Este posibil ca în însemnările jurnalistice anterioare acelora publicate aici, dar pierdute, Sever Zotta să fi dat amănunte cel puțin despre unii dintre cei care l-au însoțit în această groaznică aventură.

¹² *Viață și moarte în gulagurile sovietice...*, p. 801.

¹³ *Ibidem*, p. 802, nota 15 și aici, **Anexa 5**.

de când ajunseseră la destinație¹⁴. Dacă acceptăm că în limbajul curent o formulă precum *trei săptămâni* sau *trei luni* poate să însemne și \pm o zi sau două, atunci datele concordă aproape perfect (13 iunie + 21 zile = 4 iulie). Durata de trei săptămâni a călătoriei pare confirmată și de alte mărturii, precum aceea a lui Vasile Plevan, publicată în 1995¹⁵:

Am fost împinși într-un vagon murdar de vite. [...] **Timp de trei săptămâni** **acea cutie de metal incandescent, zăvorâtă și împrejmuțată cu sârmă ghimpată, ne-a fost adăpost.** În cele din urmă am ajuns într-o câmpie din nordul Kazahstanului. Când s-au deschis ușile vagoanelor, în fața eșalonului așteptau sute de căruțe din toată regiunea Aktiubinsk.

Documentul despre deportarea de la Adâncata (Hliboca) spune că „eșalonul” nr. 228 ar fi ajuns la Aktiubinsk la 29 iunie (deci după două săptămâni de drum), în timp ce o deportată din Ropcea își amintea o călătorie de numai o săptămână¹⁶. Până la o convingătoare probă contrarie, dau crezare însemnării lui Sever Zotta, care vine direct din vremea respectivă și de la o persoană matură.

Neclară este, cum am spus deja, și ruta parcursă de „eșalonul” nr. 228. Profesorul Gheorghe Micailu (1934-2019), care s-a aflat în același tren, a povestit că în noaptea aceea teribilă pe peronul gării din Ciudei „se aflau zeci de familii de români, ridicate din Ciudei, Budineț, Cireș, Igești”¹⁷; aceste sate fiind din aceeași zonă, se poate bănuși că și Zotta, ridicat de la Davideni, a ajuns tot în gara Ciudei. De acolo, trenul a pornit spre Adâncata (30 km sud de Cernăuți), unde a fost tras

¹⁴ *Ibidem*, p. 799 și aici, începutul *Jurnalului*.

¹⁵ Vasile Plevan, *Am fost suspecți, în 1941, nu suntem crezuți nici acum*, în *Țara Fagilor. Almanah cultural-literar al românilor bucovineni*, alcătuit de Dumitru Covalciuc, IV, Cernăuți-Târgu-Mureș, 1995 (versiunea electronică, 2018), p. 135. Sublinierea îmi aparține.

¹⁶ *Mărturie despre deportarea din 13 iunie 1941 în Aktiubinsk, Kazahstan, a Mariei a lui Onofrei Bizian, din satul Ropcea, raionul Storojineț, regiunea Cernăuți (născută la 21 ianuarie 1927)*, pe blogul d-lui Aurelian Lavric din Chișinău (consemnare din 2011): „Ne-o scos la șosea. Căruțele veneau de la vale cu rădicații. [...] La drumul cel mare ne-o suit în căruțe. Ne-o dus în Storojineț. Ne-au urcat în vagoane pentru animale, ne-au închis. Ne-au ținut o zi și o noapte. A doua zi trenul a pornit cu noi spre Rusia. La Adâncata o mai legat încă un tren cu rădicați oameni. Și o pus o locomotivă înaintea și una în urmă. **Am mârș o săptămână.** În orașe se oprea, ne dădea de mâncare pâne, supă. Când am ajuns în Aktiubinsk, în Kazahstan, o venit o mașină...”. Sublinierea îmi aparține.

¹⁷ Nicolae Mariuțac, *Demnitatea, floare aleasă*, în *Țara Fagilor. Almanah cultural-literar al românilor bucovineni*, V, 1996 (versiunea electronică, 2018), p. 138. Amintirile profesorului Micailu au fost, ulterior, repovestite, cu neîngăduite alterări: Felicia Nichita-Toma, *Calvarul și speranțele unui român bucovinean*, în *Țara Fagilor. Almanah cultural-literar al românilor bucovineni*, alcătuit de Dumitru Covalciuc, XIV, Cernăuți-Târgu-Mureș, 2005 (versiunea electronică, 2018), p. 128-134.

pe o linie moartă¹⁸, adăugându-i-se apoi încă un număr de vagoane și încă o locomotivă în spate¹⁹. Documentul rusesc despre deportații de la Adâncata pare să sugereze că trenul a pornit spre Chișinău, în timp profesorul Micailu își amintea că a luat-o spre Kiev²⁰.

Desigur că, după 50-70 de ani de la fapte, amintirile despre acestea suferă inerente alterări (date fiind și vârstele tinere ale unora dintre povestitori). Datele diferite pot să marcheze și locuri diferite (debarcați la Aktiubinsk, transportați apoi în alte localități etc.). Chiar și documentele contemporane pot să conțină informații (intenționat sau neintenționat) eronate. Cercetări mai consistente în arhive pot aduce lămuriri, ca și cunoașterea rețelei de cale ferată și a geografiei și administrației zonei de deportare. Toate acestea nu-mi stau în puțință. Voi fi, de aceea, foarte recunoscător acelora care, având un acces mai lesnicios la informații de interes în acest domeniu (tipărite sau inedite), vor binevoi să le aducă mai aproape de cunoștința generală, spre a putea fi folosite în reconstituirea dorită.

*

Reunesc în acest articol câteva mărturii despre viața lui Sever Zotta din răstimpul deportării sale; punctul central este rămășița de *Jurnal* din 1941-1942, la care atașez, în traducere, o scrisoare adresată de Zotta în limba germană unui medic și amintită în jurnal, precum și trei cărți poștale primite de Zotta de la Paulina Rogalkova²¹, o poloneză deportată și ea, destul de des menționată în *Jurnal*. Tot în limba germană s-a păstrat și un fragment din ciorna unei scrisori către d-na Rogalkova; includ și acest fragment cu câteva amănunte prețioase. Traducerea textelor germane o datorez d-nei Maria Ioana Miclescu; cea a textelor în limba polonă aparține d-lui Kazimierz Longier din Suceava²² (prin amabilitatea d-lui dr. Alexandru Pînzar, membru al Institutului Român de Genealogie și Heraldică „Sever Zotta”). Le exprim, tuturor, mulțumirile mele recunoscătoare pentru acest prețios ajutor.

¹⁸ Nicolae Mariuțac, *op. cit.*

¹⁹ *Mărturie despre deportarea din 13 iunie 1941 în Aktiubinsk, Kazahstan, a Mariei a lui Onofrei Bizian...*, *cit.*

²⁰ Nicolae Mariuțac, *op. cit.*, p. 139.

²¹ În jurnal, Zotta o numește *Rogalska*, dar semnătura ei ca expeditor este, constant, *Rogalkova* (Рогалькова).

²² Vicepreședinte al Uniunii Polonezilor din România, trecut la cele veșnice în primăvara acestui an, chiar în vremea redactării textului de față...

Jurnalul este scris cu cerneală violetă pe filele unui caiet tip dictando, de 12 file (24 de pagini); este același tip de caiet folosit și pentru *Comunicări mărunte istorico-genealogice etc.*, tipărit de Fabrica de hârtie „Eroii muncii” de la Dobruș, din Bielorusia²³. Coperta din față lipsește, iar cea din spate, scrisă doar pe recto (ceea ce s-ar numi *coperta a treia*), este parțial ruptă (Fig. 1 și 2). Textul este scris continuu, fără paragrafe; am încercat să-l reproduc în forma (teoretic) obișnuită pentru un jurnal. Paginile nu sunt numerotate, așa încât în transcriere am marcat sfârșitul lor cu semnul //. Presiunea nervoasă și nevoia de a economisi hârtia l-au determinat pe Sever Zotta să facă nenumărate prescurtări, în afara celor uzuale; în măsura posibilului, le-am desfăcut, indicând completările între paranteze drepte. În afara sublinierilor cu cerneală (cuvintele redată în *italice*), manuscrisul are și unele sublinieri cu creion roșu, pe care nu le-am mai semnalat, socotind că reprezintă urmele unor lecturi ulterioare (poate pentru memorare). Pe unele pagini, sunt note puse de Zotta însuși: le-am păstrat ca atare; cele care îmi aparțin sunt însoțite (numai la *Jurnal*, firește) de precizarea **n. ed.**

Scrisorile în limba polonă (Fig. 3a-b, 4a-b și 5a-b) poartă, ca și fragmentul de cionă (Fig. 6a-b), urmele acțiunii șoarecilor și a umezelii; lipsurile sunt marcate cu puncte de suspensie. Destul de bine păstrată, cionna scrisorii către dr. Feder (Fig. 7a-b) are numai două mici găuri, dar propozițiile au putut fi completate după context.

Nu cred că ar fi necesare multe comentarii pe marginea acestor documente. Tristețea enormă pe care ele o emană ne face martorii neputincioși ai unei tragedii pe care o amplifică însuși sfârșitul hărăzit lui Sever Zotta. Se vede că nu-și pierduse nici umorul, nici spiritul de observație – este de reținut remarcă despre Stalin, care, în urma victoriilor, „va deveni o figură legendară, întunecând chiar amintirea lui Lenin” – și nici interesul pentru toate faptele de viață (de la cele de pe front până la cele, mai mult sau mai puțin banale, din jurul lui); dorea să citească presa (fără să țină seamă de orientarea ei) și se bucura de zilele calde pentru a face plimbări și băi. Dar ce mai însemna **viața însăși** pentru acest om de înaltă cultură, silit să-și abandoneze cărțile și manuscrisele, tihna căminului familial și toate elementele de civilizație (*de igienă*, în primul rând) cu care era obișnuit din copilărie?! Din singurătatea și liniștea casei de la Davideni, a ajuns înghesuit într-un vagon cu alți 55 de oameni, apoi într-un „bordei” cu încă 13 persoane. Peste tot, bagajele îi erau periodic „vămuite” de unii dintre tovarășii de deportare – cei mai mulți, fii ai

²³ L-am descris foarte de curând: Ștefan S. Gorovei, *Arhiva lui Sever Zotta și soarta ei*, în *Prutul. Revistă de cultură*, s. n. X (XIX), 2020, 1 (65), p. 139, nota 4.

aceluiși popor... –, care ar fi trebuit să fie și tovarăși de suferință, dar care își pierdeau, treptat, stropul de umanitate și stropul de solidaritate. Până și „gazda” care îl invitase să li se alăture, la Silissai, ajunsese la o atitudine „fierbinte”, dincolo de regulile datoratei bune cuviințe, frizând chiar lupta de clasă. Dar, desigur, puterile spirituale ale oamenilor sunt, ca și caracterele și educația, tare diferite... Și cu manifestări care devin imprezibile în împrejurări foarte dificile...

Însemnările reflectă fără înconjur stările sufletești prin care trecea „le petit bonhomme” (cum se caracteriza el însuși, cu tristă autoironie, la 12 ianuarie 1942), păstrându-și, totuși, sângele rece. Acestor calități datorăm, de pildă, descrierea decesului și a înmormântării domnișoarei Zelinska²⁴, observațiile despre starea sănătății sale în evidentă degradare sau despre înfățișarea sa fizică, purtând părul netuns din vara anului 1941: ajunsese să arate ca străunchiul său, istoricul Eudoxiu Hurmuzachi (1812-1874), care – cum se vede din vechile fotografii – poseda o impresionantă barbă albă²⁵.

În lumina acestor stări de fapte (și de spirit...) cred că trebuie să reflectăm și la împrejurările în care a survenit sfârșitul lui Sever Zotta și asupra cărora nu avem nici un indiciu sigur. Într-o „prelucrare” a amintirilor profesorului Micailu, se pretinde că „istoricul român” a locuit cu familia acestuia doar „timp de două săptămâni”, îndurând împreună foamea, nevoile și păduchii; apoi, „văzând toate aceste greutăți, Sever Zotta a plecat într-o zi la Orsk și nu s-a mai întors”²⁶. Este o eroare (ca și amintirea „bordeului”²⁷ în care se înghesuiau 14 oameni): autoarea însăși se contrazice, amintind că Zotta era încă acolo și după accidentul băiatului (Constantin Micailu), din vara anului 1942.

²⁴ Amănuntele sunt și în scrisoarea către Grigore Gătej, din 18 septembrie 1942 (*Viață și moarte în gulagurile sovietice...*, p. 802). Îngroparea în pături sau carpe, fără sicriu, se regăsește și în amintirile altor deportați...

²⁵ O întâmplare face să fie cunoscută data când Sever Zotta și-a făcut, la Cernăuți, ultima fotografie. La 6 octombrie 1940, scria nepoatei sale Nadeja Flondor: „Mâine mă fotografiez [...]. Poate va fi ultima mea fotografie. Vă voi trimite-o cât timp rămâne consulul” – *ArbGen*, III (VIII), 1996, 1-2, p. 320. Prin filiera indicată, fotografia a ajuns în România: „O fotografie venită prin consulatul german ni-l arată cu o barbă mare, slab aproape de nerecunoscut, iar pe verso stă scris: «*Arhivei Statului din Iași trist salut din Bucovina sângerândă*»” – Gh. Ungureanu, *Sever Zotta*, în *Cetatea Moldovei*, II, 1941, 11-12 (august-septembrie), p. 343. Nu știu dacă această fotografie mai există la SJAN Iași. Un exemplar, care probabil a aparținut familiei, se află la Arhivele Naționale din București.

²⁶ Felicia Nichita-Toma, *Calvarul și speranțele unui român bucovinean*, cit., p. 132.

²⁷ După cum rezultă din scrisoarea către Gătej: „Au la dispoziție o casă a kol[ozului] și locuiesc cu mine 14 pers[oaane] în 2 odăi” (*Viață și moarte în gulagurile sovietice...*, cit., p. 803).

Ce se știe cu certitudine este faptul că Sever Zotta a ajuns la 26 noiembrie 1941 (a doua zi după înmormântarea d-rei Zielinska) la Silissai, unde se mai afla și la 18 septembrie 1942²⁸. **Acesta este, de fapt, ultimul reper cronologic sigur despre existența lui.** Pentru perioada imediat următoare – cea care se încheie cu decesul lui Sever Zotta într-un **loc necunoscut**, la o **dată necunoscută** și în **împrejurări necunoscute** – dispunem de două surse. Una este scrisoarea Nadejei Flondor către Margareta Zotta, din 28 mai 1945²⁹, sintetizând informațiile care, la vremea respectivă, ajunseseră la membrii familiei sale din București:

Nu de mult a sosit Rosener din Rusia (unde a fost deportat) și i-a comunicat lui Kubi Klein că moșul Sever ar fi murit la Orsk, în toamna lui '43. Se zice că dr. Weiner din Storojineț l-ar fi îngrijit până la sfârșit. El locuia la dr. Welt. Acesta din urmă ar deține și jurnalul, în care moșul Sever și-ar fi trecut însemnările zilnice până în ultimele zile. Dr. Weiner se mai află la Orsk, dar a înaintat o cerere să plece în Palestina. În cursul călătoriei sale vrea să ne viziteze, ca să ne predea jurnalul.

Aceste informații sunt completate de ceea ce Ruxanda Zotta a relatat lui Gheorghe Ungureanu ceva mai târziu, la 1 ianuarie 1948³⁰:

Un evreu ce fusese împreună cu el la Orsk, în sudul Uralilor, [...] ne-a comunicat că s-a stins din viață în octomvrie 1943.

Dintre toate aceste persoane, **Kubi Klein** este identificabil fără îndoială³¹. Nu știi cine este **Rosener**; dr. Weiner este desigur **dr. S. Weiner** din Storojineț, ale cărui servicii medicale erau anunțate într-o gazetă bucovineană din 1931³². În sfârșit, dr. Welt este avocatul **dr. Leon Welt**, înscris în avocatură în 1922 la Storojineț³³. De la acesta din urmă s-a păstrat o carte poștală, adresată lui Nicolae Micailu – cea de-a doua dintre sursele menționate mai sus. Scrisă pe un carton de foarte proastă calitate, lipsită de ștampile poștale – are doar o ștampilă, prost

²⁸ Data scrisorii către Gătej – *ibidem*, p. 802-804.

²⁹ *ArbGen*, III (VIII), 1996, 1-2, p. 325.

³⁰ *Ibidem*, p. 326.

³¹ Kubi Klein = Jacob Klein-Нарасch (1897-1970), gazetar, scriitor; din 1946 în Israel – cf. Emil Satco, *Enciclopedia Bucovinei*, I, colaboratori principali Eugen Dimitriu și Erich Beck, Editura „Prinsep Edit”, Iași/Suceava, 2004, p. 580.

³² Cf. *Curierul provincial* din 23 octombrie 1931, p. 7. În *Mass Deportation...*, sunt înregistrate 17 persoane cu numele Вайнер, în vagoanele 35 (p. 79-80) și 46 (p. 97-98).

³³ Cf. *Monitorul Bucovinei*, 1922, fasc. 5 (26 martie), p. 27-28. Figurează în *Mass Deportation...*, p. 89 (Вельт Леон Самойлович, născut în 1887), cu familia sa, în vagonul 40.

imprimată, a cenzurii militare (Военной цензур... și numărul 17319) – această carte poștală este răspunsul la o scrisoare a lui N. Micailu („Am primit scrisoarea Dvs și Vă comunic...”) în legătură cu posibila mutare a acestuia, cu familia sa, în satul Alimbetovka³⁴, unde se afla dr. Welt. Probabil că în aceeași scrisoare N. Micailu întreba și despre Sever Zotta. Răspunsul:

D^l Zotta a stat la mine /și în spital³⁵/ 2 săptămâni, apoi a plecat la Orsk, de unde n-am primit de [la] el nici o scrisoare. Oamenii de aici l-au văzut în Orsk.

Din păcate, nu numai că lipsesc ștampilele poștale, dar nici data înscrisă de expeditor nu este prea lizibilă: colțul respectiv este grav deteriorat; ceea ce se mai poate distinge ar fi 3 (sau 13)/11 (sau 12) 43. **Acesta este ultimul reper cronologic, dar nesigur, despre existența lui Sever Zotta în Rusia.** Nu știu cine a fost persoana despre care Ruxanda Zotta a spus că, fiind cu tatăl ei la Orsk, știa că acesta s-a stins în octombrie 1943 – în nici un caz dr. Welt (care a rămas în satul Alimbetovka, nemaștiind nici el nimic despre Zotta spre sfârșitul anului 1943); dar poate fi acel neidentificat Rosener.

Pe traseul ultimei etape se poate adăuga, acum, satul Alimbetovka, unde a petrecut două săptămâni.

Păstrarea hârtiilor la Silissai, în mâinile familiei Micailu, pare să sugereze că Zotta a plecat de acolo sperând să revină și luând cu el doar caietul în care-și făcea însemnările zilnice. Împrejurările în care și-a încheiat viața în 1943 – *probabil* la Orsk, *probabil* în octombrie – rămân învăluite în mister. Nici un fel de presupuneri nu sunt îngăduite într-un asemenea caz... Localizarea exactă a morții este importantă pentru eventuale viitoare cercetări: Aktiubinsk, Alimbetovka, Aștelisai se află în Republica Kazahstan, iar Orsk – în Federația Rusă (regiunea Orenburg).

Cu aceste observații, las să urmeze însemnările de jurnal, cu anexele anunțate.

*

Dum[inică] 5 oct[ombrie 1941]. S-au împlinit 3 luni de când suntem aici, dar ce vară! Ce ne așteaptă, D[umne]zeu știe. Iarnă grea fără combustibil! și fără bani. Pâinea se rărește și se scumpește. Kg. făină 6 r[uble]. Alaltăieri au plecat polonezele spre Aktiubinsk. Una, Muszkuszova, este delegată a com[itetului] pol[onez] și capătă 300 r[uble] pe lună. Cealaltă, Rogalska, a primit o telegr[amă]

³⁴ Adresa expeditorului: Вельт Леон С. /Актиубинская обл[асть] / Степной район / с[ело] Алимбетовка / Центральная Бара...

³⁵ Aceste trei cuvinte sunt intercalate între rânduri.

de la soțul ei, pilot, din Orenburg și 500 r[uble]. *Îi încredințez spre vânzare urm[ătoarele] obiecte:* 1) ceas de aur; 2) butoane de manșetă de aur; 3) o tabacheră (porte cig[arete]) de argint cu monogr[ama] N. F. și coroană; 4) una din aliaj necunoscut; 5) un șir de corale roșii; 6) un șir de corale [...]e³⁶; 7) o piatră rubin reconstituit; 8) o piatră safir; 9) un colier de argint vechi³⁷. Refuză să primească în dar porte-cigarette de argint, care-i place și vrea s-o cumpere. O las la ½ de preț care s-ar putea obține. Este până la sfârșit f[oarte] amabilă. Îmi dă foițe de țig[ară], glicerină, săpun și mă petrece până afară. Devin sentimental și am ochii umezi. Poate ultimul „om” cu care m-am întâlnit. //

Vremea continuă să fie mizerabilă. Ploaie, frig și vânt și camera noastră este neîncălzită. D[omnișoa]ra șede în bucătărie, iar eu în paltoane îmbrăcat în cari și dorm, acoperindu-mă cu marea mea manta de la moșul Doxuța³⁸. D[omnișoa]ra și-a pierdut completamente [ner]vii și are picioare umflate. Cu greu capată de mâncat, neputând merge aiurea. Eu mănânc o dată pe zi cald (afară de laptele de dim[ineață]) sau la „stolova”³⁹ sau la un cismar.

De azi (6 oct[ombrie]), spune Markus, nu vom mai găsi pâine de cumpărat. El ne aprovizionează până acum. Oamenii se tem de lipsă de făină la iarnă din cauza că nu se poate strânge recolta. C[irca] 2000 [rupt: ha?] au rămas aici necosite. Lipsă de brațe. În ziar iar despre *români*. Iar pierderi mari la Odessa 5000. La Chișinău, Siguranța St[atului] să fi împușcat numeroși civili. Consfătuire între Rom[ânia], Croația și Slovacia în vederea atitudinii de luat față de Ung[aria]. Pe lângă mizerie am și o mică distracție. Mi-am făcut pe dosul mesei demontabile o tabla de șah și joc cu Markus și cu fiica lui. F[oarte] plăcute au f[ost] și f[oarte] numeroasele băi de soare și băi. Cred că am peste 50. Pârâul curge acolo limpede prin stânci și dacă e apă mai multă se // aude și murmurul ei poetic. Erau ceasuri frumoase de recreație, va fi și singura mea amintire plăcută din acest iad. Au sosit mulți refugiați, mai ales evrei din Kiev și voi găsi greu o locuință, în care caz voi avea neplăceri cu gazda nerăbdătoare.

(8. X) Eri am găsit-o, dar azi sosind cu geamantanul la Silisai o găsesc ocupată de o fam[ilie] evreiască, după ordinul Președintelui. Pe deasupra, D[omnișoa]ra s-a

³⁶ Locul este găurit; cuvântul poate fi întregit *albe* sau *roze* (n. ed.).

³⁷ D[omnișoara] Zelinski i-a dat 1 pătură de pluș, 2 cearcafuri, un ceasornic de damă aurit <adnotat cu creion roșu: Am dăruit apoi r. <lectură nesigură> și un deșteptător.

³⁸ Baronul Eudoxiu Hurmuzachi (1845-1931), unchiul matern al lui Sever Zotta, de la care acesta a moștenit marea arhivă a familiei Hurmuzachi (n. ed.).

³⁹ Cantină (rus; n. ed.).

îmbolnăvit de congestie pulmonară, caz ușor cât se pare. Doarme în bucătărie. Frigul continuă. În anul trecut – mi se zice – se puteau lua băi și în octom[brie]. Nemții afirmă – contraziși – că r[ușii] au pierdut la Kiev 1 mil[ion], din [care] 350 000 prizonieri. Itaha, f[ost] p[rim] min[istru] ceho-slov[ac], a fost condamnat de nemți la moarte⁴⁰. În Rom[ânia] la tineret să fi făcut impresie apelul tineretului rus la radio. Se împart de ei broșuri clandestine. Revine știrea că 12 gen[erali] rom[âni] au f[ost] împușcați de Antonescu. Defetism și dor de pace în Rom[ânia]. Boala D[omnișoa]rei dăinuește. N-are temperatură, dar geme mereu și are picioarele umflate. Am cump[ărat] (2-3 r[uble] kg.) cartofi și-i mâncăm fripți la jeratec și fierți. Îmi înlocuiesc în parte pâinea, tot mai scumpă. //

[Re]l[ativ] la disc[ursul] la radio al lui *Hitler*, din 3 oct[ombrie]. El pretinde că r[ușii] au pierdut 2.500.000 oameni, 22.000 tunuri, 18.000 tancuri și 14.000 aeroplane. Rușii contestă și spun că au pierdut 1.128.000, din cari 230.000 morți, 720.000 răniți, dispăruți: 17.800. Total 1.128.000. Tancuri 7000, tunuri 8900 și aeropl[ane] 5316. Nemții însă să fi pierdut: 3.000.000 oameni, 11.000 tancuri, 13.000 tunuri și 9000 aeroplane. Briansk și Orel au f[ost] luați. O[rel] se pare că doare. Artikel pesimist în Pravda din M[oscova]. Vremea rea dăinuește după o zi frumoasă. Dorm încă îmbrăcat. Am completat nutrițiunea cu cartofi. Dim[ineața] prăjiți la cărbuni, iar ziua fierți. Pâinea tot mai scumpă. 15-16 r[uble] kg! Beneficiez însă în mod larg de cea de la stolowa. La 2 ceaiuri o pâine mare (c. 200 gr.). Iau 4 și duc o pâine acasă și 2 sticlute de ¼ cu ceai, singurul lichid dulce accesibil. O nouă deprindere proastă, dar fatală. Culcându-mă pe la 9, mă trezesc după vr'o 4 ceasuri, mă scol, mănânc și mă plimb cam un ceas prin odaie, apoi mă culc iar și adorm. Oricum, nu mi se poate cere să dorm pe un pat prost 11-12 ceasuri. Poate că p[entru] circulația sângelui mișcarea aceasta nu este rea. D[omnișoa]ra (17/X) tot culcată, dar mai bine. Nu mai geme toată ziua. //

24/X. D[omnișoa]ra tot bolnavă, fără temp[eratură], dar scuipe sânge. Nu sunt medicamente și vremea e mizerabilă. Lapoviște, iar noaptea ger. A trecut o lună de când dorm îmbrăcat. Acum altă belea. Un oribil buboiu asiatic în mărime de măr. Nu mă doare, dar curge puroiul în massă și nu pot să mă spăl. S-au luat Wrian, Briansk, Mariopol și *Odessa*. Armata rom[ână] are în fine satisfacția ei p[entru] grelele jertfe.

⁴⁰ Este vorba de generalul ceh Alois Eliáš (1890-1942), prim-ministru al Protectoratului Boemiei și Moravei (1939-1941). Acțiunile sale l-au plasat tot mai aproape de rezistența cehă, astfel încât autoritățile germane l-au arestat la 27 septembrie și l-au condamnat la moarte la 2 octombrie 1941. A fost executat abia la 19 iunie 1942 (n. ed.).

25/X. Seara năpădesc în bucătărie femeii și copiii refugiați, nemți evacuați din Ucraina, Obl[astia] Zaporog pe Dnipro. Satul lor a f[ost] bombardat. Mizerie de nedescris. Au mers 18 zile cu trenul, în parte cu vag[oane] deschise pe ploaie și vânt. Mulți au murit, mai ales bătrâni și copii. Vine însă și un moșneag de 79 de ani, teafăr scăpat. E și dispus la vorbă. Colonia este de pe timpul Ecat[erinei] II. Ei sunt din Renania. Vorbesc hochdeutsch⁴¹ fără accent. Sunt luterani. Pastori nu mai au. E prea scump. Noaptea sunt trezit prin o încartierare la mine. O femeie tânără cu 3 copii. A doua zi, Preș[edintele] cu un milițian cer evacuarea mea. Fac gură mare, spun că sunt asiatici, dar // totuș[i] mă pregătesc de plecare, gazda fiind și ea în contra mea, acuzându-mă că „strig” (пучаие) la ea. În fine, după plecarea lor gazda ni propune să ni dea bucătăria și să se mute în camera noastră. Altă belea: *nu-i lapte, nici pâine*. Mănânc cartofi și beau cafea de orez. Noroc de „stolowa”, dar și acolo mare aglomerație. Alaltăieri s-a schimbat vremea, odată cu luna nouă. La miezul n[oapții] a fost doctoreasa să vadă pe D[omnișoa]ra. I-a dat prafuri și i-a promis o medicină. Picioarele ei sunt grozav de umflate. 23 oct[ombrie] *comunică șeful biroului de inf[ormații al] presei la Kuibîșev*⁴² (Куйбышев) *că conf[erințele] vor avea loc de acum aici, unde s-au mutat o parte din autorități (ministere etc.). Stalin în frunte cu com[isarii] apărării rămân la M[oscova]*. În acelaș[i] ziar din 25 lipsesc inf[ormațiile] mil[itare]. Situația pare extrem de critică. Șeful polemizează cu nemții, cari prin radio pretind că r[ușii] au pierdut pân’acum 14.500 aerop[lane] și afirmă că n[emții] au pierdut în ultimele 20 zile 300 mii de oameni. Condamnare la † a 3 div. de fab.⁴³ etc. p[entru] „contrarevoluționar // sabotaj”.

8/XI. Nemțoaica a rămas. E născută în Siberia și cam grobiană. Face însă foc p[entru] mâncare și-i dăm și cartofi spre a ni face supă. Ziarele vin f[oarte] neregulat. N-au luat Taganrok. Sunt la Rostow pe Don. Conflict de graniță cu Jap[onia]. Să fie începutul sau numai întâmplare [?] De azi dim[ineață] **iarnă cumplită**. Laptele a înghețat la fereastă. *Viscolește* și nu pot să mă duc la Stolowa. De va dura, nu voi avea ce să mănânc, afară de pâine și cartofi. De lapte puțină speranță. Gazda mi-a luat masa supt pretext că-i nevoie de ea la o vecină p[entru] o înmormântare. De nu o înapoiază, am amenințat-o că nu-i plătesc camera. (S-a înapoiat 9/XI).

11/XI. Eri zi frumoasă și am f[ost] dincolo. Markus a găsit o cameră și-mi face speranțe. S-a deschis și aici o Stolowa, însă deocamdată numai p[entru]

⁴¹ Germana literară, „standardizată” (n. ed.).

⁴² Oraș situat dincoace de Volga (pe malul ei stâng).

⁴³ Neclar: *divizii de fabrici?! (n. ed.)*.

muncitori. Nu mai capăt lapte. Bem cafeaua cu care ne-am deprins. Și satură. Aniversarea Rev[oluției] a XXIV-a a avut loc cu un mare discurs al lui Stalin. Motivează // [eșe]cul⁴⁴ R[usiei] 1) prin faptul că n[emții] n-au decât un singur front. 2) Prin superioritatea armamentului. Pierderile sunt următoarele: r[ușii] morți 350.000, dispăruți fără veste 378.000, răniți 1.000.020. Deci total pierderi 1.728.020. N[emții]: 4 milioane 5 sute mii! Se vede că socoteala este tendențioasă. Acuză pe hitleriști de reacționarism și imperialism și ca dușmani ai libertăților democratice. Dar r[ușii]? Azi viscol de nu mai pot părăsi casa. Mă deprimează, mai ales atmosfera dușmănoasă din ea și frigul. Avem în odaie 6° C, pe când afară e 0°. Ce va fi mai târziu?

16/XI. Catastrofă! De eri viscolește. Nu mă pot duce dincolo. Noroc de o rezervă de pâine. Nu mai avem cartofi și nu sunt de căpătat pe bani. D[omnișoa]ra n-are ce de mâncat. Prin excepție, îi dă nemțoaica puțină supă de grâu. Dacă nu voi putea circula, ne amenință serios foamea. *Ne-am făcut azi reciproc testamentele privitoare la lucrurile noastre.* Altă lovitură! Descoper lipsa unei mari bucați de sapon. Sunt uluit, prostit de supărare. O adevărată conspirație în contra vieții noastre. Mă amenință acum și murdăria, neavând decât o f[oarte] mică bucată p[entru] rufe. De corp, nici nu mai e vorba! *Eri am telegrafiat Ministerului de Int[erne] la Kuibișev*⁴⁵. În numele dreptului ginților, vă rog să-mi dați posibilitatea de a trăi, căci nu capăt nici o // hrană. Isc[ălesc] Sever Zotta, din Bucovina, m[embru] al Acad[emiei] Rom[âne] și pensionar la Stat. Voi mai scrie Acad[emiei] din Alma-Ata, capitala Rep[ublicii] noastre kazah[s]tane. Nemțoaica mi-a închis cu zăpadă ferestrele. Le-am curățit din nou spre disperarea ei, dar nu vedeam să citesc.

27/XI. *Am zăcut 10 zile.* Pe de o parte *boala* tot agravându-se a D[omnișoa]rei, pe de alta vremea rea erau cauza, adecă frigul în odaie. *Acum am tragice de povestit.* În 24 și 25 D[omnișoa]ra s-a simțit f[oarte] rău, cerând mereu apă, însă fără a se plânge de dureri. În noaptea spre 24, s-a scăpat în pat, slăbăciunea ajungând la culme. În 25 cu greu a băut paharul ei cu lapte cald. Am f[ost] nevoit să o silesc moralmente. Pe la 4 p.m. simțindu-se f[oarte] rău, i-am dat să miroase dintr-o sticlucă din farmacia mea de casă și i-am dat ceva spirt camforat cu apă. S-a simțit mai bine și a adormit. Dacă s-a mai trezit nu știu, căci m-am culcat și eu obosit și am dormit vreo ½ de oră. Când m-am trezit era moartă. A f[ost] lucidă până la sfârșit. //

M-am dus la cantor să cer un sicriu. Mi s-a spus *că nu sunt scânduri*. De altfel, aici se îngroapă morții fără sicrie. Am mai încercat la tatăl gazdei, zădarnic. Seara a

⁴⁴ Completare posibilă; colțul paginii este distrus (n. ed.).

⁴⁵ 15/X [corect: 15/XI – n. ed.].

f[ost] spălată de fiica lui Găină și de gazda și am îmbrăcat-o în rochia ei cea mai bună, de matasă brună, decoltată. Pe piept i-am pus icoana Maicei Domnului, iar în jurul părului și gâtului un șirag de perle false cu o cruciuliță. Cu profilul ei marcant, avea o *frapantă asemănare cu Dante*. O simbolică apariție în acest infern. În mormântarea a f[ost] groaznică. Eu am rostit *Tatăl nostru* latinește, iar românește *Tat[ăl] nostru* și simbolul credinței. Am învălit-o într-o prostire și ne-am pus cu toții pe sania cu un cal. După ½ ceas pe viscol, am ajuns la „cimitir”, însemnat prin vreo 2-3 cruci. Aproape c[irca] 10 m de cea mai mare am găsit groapa făcută. Era însă și un alt mort, se zice femeie, în ea. Am dispus să se pună fâ//nul de pe sanie pe trup, căci gândul la turtirea trupului prin greutatea pământului îmi era insuportabil. Veseli, groparii și-au îndeplinit trista misiune. Nu mi-a venit să fac măcar o cruce. Era un vis urât. Întors acasă, găsesc lucrurile mele date în grajd. Abia mă lasă să-mi strâng rămășițele într-un gemantan. Încerc s-o dau afară, dar invers, ea, mult mai tare, mă trânteste prin bucătărie, până-n tindă, unde cad. În acel moment apare T. Găina⁴⁶, ca să ia parte cu fata și un fiu la parastas (masa dată de gazdă, ipocrită care,⁴⁷ încearcă lacrimi). Hotăresc să mă mut peste drum la kantor și rog pe copiii lui Găină să nu mă părăsească. Vorbă să fie! Au mâncat, chiar pui, și au dispărut mizerabilii. Îmi car cu greu lucrurile până la // drum și alerg la preș[edinte]. Acesta, impasibil, îmi spune să-mi caut o altă locuință. Cu greu capăt ajutorul unui rus, care vorbește și nemțește și cu multă prevenire îmi cară lucrurile peste drum. La cantor, ele se închid în cancelarie. Unde să dorm însă? Invitația rusului este paralizată de fiică, care n-o auzise. În fine, dorm cu 20 de tineri nemți la școala, într-o sală mare și încălzită. A doua zi, abia pe la 2 capăt sania p[entru] plecare la Silissai. M-am hotărât să fac uz de invitația lui Bângul⁴⁸ din Ciudei ca la nevoie să vin la el. Mă primesc f[oarte] bine. Îmi fac patul pe cufere între ușă și fereastră, dar fiind f[oarte] încălzit și 14 persoane în odaie nu simt curentul decât la ger mare, ca acum⁴⁹ (adecă azi **9/XII**). Fac revizia și constat că gazda, evident în

⁴⁶ Un Tanase Găina (n. 1887) cu soția și copiii (doi băieți și două fete) s-au aflat în același tren cu deportații de la Adâncata, în vagonul 43 – *Mass Deportation...*, p. 94-95 (n. ed.).

⁴⁷ Cuvânt neinteligibil (n. ed.).

⁴⁸ Lapsus calami: se numea Bându (Bândiu). În scrisoarea către Gătej (*Viață și moarte în gulagurile sovietice...*, p. 803): „gospodarul Lazar Bându din Ciudei, care mă invitase să vin la ei în caz de nevoie”; menționează și pe „ginere-său, Neculai Mihailu, conductor de locomotivă pe linia Ciudei-Coșciuca”. Lazar Bândiu cu soția, fiul, nora și nepoții (aici, numele *Radynja*, este, de fapt, **Rodica**) au călătorit spre Aktiubinsk cu același tren, în vagonul 9 – *Mass Deportation...*, p. 29-30 (n. ed.).

⁴⁹ 28/XI. Vând unui tatar p[entru] 1100 l[ei] din lucrurile D[omnișoara]rei. Îmi mai dă 4 p[uduri?] cartofi.

complicitate cu nemțoaica, mi-a furat: o prostire curată, un ștergar, 2 rochii și un sweater, ghetele, umbrelele, săpunul D[omnișoa]rei, // iar mie palăria, *izmenele cele mai calde*, din Viena (azi c[irca] 200 r[uble] val[oare]). Pagubă totală de c[irca] 740 de r[uble]⁵⁰. M-am hotărât s-o dau în judecată și mai cer 500 r[uble] daune *morale*. Aici, 5 fam[ilii] fac pe rând foc cu paie (din nefericire puține) seara și este câteodată deosebit de cald, cred c[irca] 20°R⁵¹, încât într-o noapte, deși m-am desbrăcat, mi-a curs mereu sudoarea, de altfel f[oarte] sănătos. De guturai am scăpat și tusa s-a ameliorat. Viscolul durează de 4 zile și-mi face imposibilă circularea. De altfel, poșta n-a sosit de câteva zile și ultimul ziar este din 30 nov[embrie]. Un neamț ni spune azi că M[oscova] a căzut de acum 8 zile, adecă a f[ost] predată. Poate de aceia nu vin gazetele?! Știrea o are chiar de la nacialnicul lor, deci pare autentică. Guv[ernul] se zice s-ar fi din nou mutat, la Orenburg, asta-i peste Ural. //

16/XII. Știrea cu M[oscova] nu-i adevărată, însă n[emții] au pierdut Rostov p[e] D[on] și Charkow. Aici să fi făcut r[ușii] 200.000 prizonieri. Nu cred. Ofensiva aceasta în sudul R[usiei] este periculoasă p[entru] frontul de la Kiew. La Rostov vor fi f[ost] și români. Anglia, Canada și Neua-Selanda au declarat în 6/XII ora 00.1 război Rom[âniei], Ung[ariei] și Finlandei. *Japonia Americii*. Deci primirea de arme din partea A[mericii] se va complica. Am rămas, din cauza confuziei cu expediarea banilor de abon[ament] din partea poștei din raion, pe toată luna *dec[embrie] fără gazete*. E enervant! Mi se va socoti plata pe *luna viitoare*. Nu vin banii anunțați din Akt[iubinsk]. Sunt cam îngrijorat. Dacă nu murea biata D[omnișoa]ră, eram fără nici un ban. Cine știe – dar nu vreu să cred – ce mă mai așteaptă. Vreamea s-a cam muiat puțin, în schimb multă zăpadă.

La noi Club bucovinean (**26/XII**). A trecut și a doua zi de Crăciun. Aseara o frumuseală // colindă, cu un cântec melodios și firește discret. Un borș cu carne. Atâta tot. Știri rele de pe front. Arm[ata] g[ermană] *General-Oberst Strauss* a f[ost], zice com[unicatul] of[icial], *distrusă* lângă Mosc[ova] și 90 de sate și un oraș reocupate. Nu prea văd posibilitatea căderii M[oscovei], iar Stalin va deveni o figură legendară, întunecând chiar amintirea lui Lenin. *Sunt f[oarte] deprimat din cauza subitei tăceri a D[oam]nei Rogalska*. Nici o știre de o lună și nici *banii* anunțați n-au sosit, peste 250 r[uble]. Să fie cu puțință ca atât eu, cât și Markus să ne fi înșelat atât de grozav? Ar fi groznic! Scriu și D[oam]nei Muszkuszowa. *D[umne]zeu mă pune la încercare*.

⁵⁰ Ling[urii] de lemn tătar[ești] și furculițe.

⁵¹ Poate greșeală, în loc de grade Celsius! Dacă sunt grade Réaumur, înseamnă 25° C (n. ed.).

4/I 1942. În fine, în 29 a sosit o lungă scrisoare explicativă de la D[oam]na R[ogalska]⁵². Bărbatul ei a plecat în Anglia și i-a lăsat lucruri de luat din Orenburg, deci a lipsit vr'o 2 săpt[ămâni]. Oricum putea să însărcineze pe altcineva. Mi-a trimis 500 r[uble] din cari 250 mușamauă verde, 150 tabatiera cu N.F., 60 nasturii de aur și 40 pietrele scumpe. Îi răspund rugând-o să nu-mi vândă ceasornicul, iar cel al // D[omnișoa]rei, de aur îi dăruiesc. Anul nou a f[ost] evident f[oarte] trist. Nici măcar un păhar de rachiu. Totuși, o notă duioasă colindele băeților și fetelor. Nu mă simt bine și am puțină căldură [= temperatură]. Dorm rău și sunt obosit ziua. La Stolowa s-a suprimat pâinea p[entru] cei cari nu sunt muncitori. E o lovitură aproape mortală. Voi încerca transacții cu muncitorii. Știrile din gazete sunt dezastroase p[entru] n[emți]. Nu mai văd posibilitatea de a cuceri M[oscova]. Ce va face? Prestigiul s-a dus.

8/I. Rom[âni] și ital[ienii] sunt respinși în Crimeea, unde Kertsch și Feodosia au f[ost] reluați⁵³. De Iordan zi admirabilă. Eri viscol groaznic. Azi la început frumos, spre seara viscol. Renunț de a mai eși, întrucât mai am puțină căldură zilnic.

12/I. 7 luni de la arestarea noastră. Et petit bon homme vit encore? O nouă lovitură. Constat cu uimire că din rufele murdare, puse, din lipsă de loc, în gemantane pe cuptor în bucătăria învecinată, unde-și țin toți lucrurile lor peste zi (așternuturi etc.), // îmi lipsesc toate ștergarele mele de in admirabile, pijemaoa și un bun cearceaf în val[oare] de c[irca] 80 r[uble], precum și o pereche de colțuni buni, pe cari nu-i îmbrăcam p[entru] că erau prea mici și câteva perechi colțuni rupți. Au rămas însă alte rufe și hoția este făcută pe alegere, cu timp. De cine?⁵⁴ Evident, de cineva căruia accesul îi era înlesnit oricând, deci cineva din casă. Aduc, fără rezultat, chestia la cunoștința lui Bângu. Ce ar putea să facă? Să ceară tuturor deschiderea cuferelor? Sunt moșnegi între ei, gospodine. E odios. *Trăiască nația!* A început cu furtul pantalonilor la Davideni și termină aici. E o mare rușine.

Nemții dau mereu îndărăt. Anglia a declarat răzb[oi] Bulgariei! Vremea de 2 zile admirabilă ca la Davideni. De va continua ar fi o plăcută surpriză. Cu săn[ătatea] nu sunt normal. Tușesc și am puțină căldură (peste 37) zilnic. //

18/I. Dintre rufele furate face parte și un cearceaf bun în val[oare] de 80 r[uble]. Vremea câteva zile frumoasă. Am întrebuițat-o procurându-mi pâine din Isasa. Am schimbat o pereche de galoși femeiești p[entru] o căldare ruginită! În

⁵² „Lunga scrisoare” primită la 29 decembrie 1941 nu s-a păstrat (n. ed.).

⁵³ Luat feb[ruarie] înapoi.

⁵⁴ Poate de dincolo Olimp?

gazetă vizita neașteptată [a] lui Ribentropp la Budap[esta]. Se pune în legătură cu revendicările rom[âno]-maghiare. Nemții pierd mereu teren. Azi circulă aici zvonul că r[ușii] ar fi început cu evacuarea pop[ulației] de la granița Turciei.

25/I. Cinci ani de la † Bertii⁵⁵. Îi dedic o poezie în care o invidiez de a fi moartă dar neuitată, cu mormântul îngrijit și mereu vizitat (la cim[itirul] anglican din Buc[urești]). Afară viscolește de nu se mai poate ceti. Se chiamă rezerviști până la 50 de ani. N[emții] dau mereu îndărăt. Cartă post[ală] de la Rogalska⁵⁶. Reproșuri p[entru] ingratitude. A supărat-o că m-am adresat și Muskussovei. Mă iartă însă și continuă a-mi face promisiuni priv[itoare] la comisiunile mele. Îi răspund f[oaarte] mișcat // și poetic. Recunoștința mea este încă de aici „fest in meiner Seele verankert”⁵⁷ și-i dovedesc că prin 3 luni n-am primit decât 140 r[uble], fiind nevoit să vând un saco[u] și o manta pe nimic. Din partea ei era mare neglijență, cu toată bunăvoința. Știrile de pe front sunt consternante. N[emții] par a fi pierdut în retragerea aceasta de 2 luni c[irca] 500.000 [oameni]. Au pierdut *inițiativa*. R[ușii] nu-i lasă să răsuflă. Fricțiuni rom[âno]-ung[are].

Azi am căpatat **(3/II)** 2 puduri⁵⁸ făină cu 200 r[uble]. Nu mai aveam *nicic*. În cassă am 1160. Am mai cumpărat 14 kg cu 70 r[uble].

(8/II) Mâine⁵⁹ se împlinesc 34 de ani de la căs[ătorie] mea⁶⁰. E dum[inică] (*tăiat, scris cu roșu*: Luni)⁶¹ poate semn bun. N[emții] au reluat Feodosia, alții spun toată Crimeea. Nu cred. Cu sănătatea îmi merge iar rău. De 5 zile regulat temp[eratură] până peste 38 cam de la amiază până spre seara. Apoi dureri de cap. Dim[ineața] bine. Simt ușoare dureri la mișcare în plămânul stâng. Vremea f[oaarte] frumoasă. Mereu soare. Diminețele sunt mai frumoase decât la noi, iarna. //

⁵⁵ Bertha, contesă de Vismes et de Ponthieu (1886-1937), căsătorită în 1904 cu baronul Ioan V. Stârcea (1867-1944) de la Văleni. A murit la 25 ianuarie 1937 (Ovidiu Leonte, *Stârcea – o familie cu blazon din fostul județ Roman*, prefață de dr. Anton Coșa, Editura „Cetatea Doamnei”, Piatra-Neamț, 2018, p. 49-50). Și din alte izvoare rezultă marele atașament al lui Sever Zotta pentru această persoană foarte frumoasă și distinsă (*ibidem*, p. 60-61), cu care, după cum a relatat regretatul Mihai Dim. Sturdza, a avut o întinsă corespondență (n. ed.).

⁵⁶ Această carte poștală nu s-a păstrat (n. ed.).

⁵⁷ Ferm ancorată în sufletul meu (germ; n. ed.).

⁵⁸ Un pud = c. 16,5 kg (n. ed.).

⁵⁹ Tăiat cu creionul roșu, scris deasupra „Azi”, apoi tăiat și acest cuvânt (n. ed.).

⁶⁰ În 1908, cu Margareta Grigorcea (1880-1969) (n. ed.).

⁶¹ În 1942, 8 februarie a fost duminică, iar 9 februarie – luni (n. ed.).

(10/II) În 8 dum[inică] s-au împlinit 34 ani de la căs[ătoria] noastră. Poate semn bun că a căzut anul acesta în dum[inică]. Noaptea 9/10 am visat că am sosit acasă. Mulțime de mob[ile] noi „Quatsch”. Iancușor a împ[ușcat un] țap, care jupuit fără cap tot respira. Poate sunt eu acesta? Sau a fost el rănit? Cu temp[eratura] puțin mai bine, sub 38.

(11/II) Făcut azi splendidă afacere. Cump[ărat] 3 p[uduri] grâu à 72.50. Dăruiet Const[antin]⁶² p[entru] ski 12 r[uble]. Cassa 598 (598). În pat 270.

(18/II) În fine am scăpat de temp[eratură]. În schimb simptome alarmante la piciorul stâng. Deși n-am eșit prin vr'o 5 zile, m-am pomenit deodată cu dureri la fluierul pic[iorului] și glesne, încât abia puteam să calc. Ischias⁶³? A doua zi bine. După câteva zile fiind deja restab[ilit]. Mă strâng galoșii la glesne. Totuși merg a doua zi la Iskra. Dureri deloc, numai jenă. Seara piciorul la glesne grozav de umflat ca la un bou. D[oamn]na Bângu crede tot Ischias. Mie-mi vine bănuiala că-i în legătură cu // inima, prea încercată cu iritații și cu căldura neobișnuită. D[octo]r[ea]sa înclină spre părerea mea și-mi dă un ceai calmant. Umflătura astăzi în scădere. Sensibilitate numai unde m-au ros galoșii. *În fine început de sfârșit?* Cump[ărat] 2 p[u]d[uri] făină cu 250. Cassa deci ceva peste 300. *Scriu Akt[iubinsk] să mi se vândă ceas[ul].*

Mihailo cump[ără] la mine ochelari auto cu 4 kg pâine și un piepten cu 1 kg. A plătit numai 2 ½ kg pâine (turtă) și nu vrea să plătească restul. E un escroc. Avem 4 găini și un cocoș. Vremea de 3 săpt[ămâni] admirabilă. Eri am luat numai șapca mea de vară și nu mi-a f[ost] frig. Adevărat că am păr netăiat de la *vară*. Arăt ca Eud[oxiu] H[urmuzaki] istoricul. În ziare nimic inter[esant]. Se pare că n[emții] au reluat of[ensiva]. Ar fi făcând progrese la Sud? Am mai cumpărat grâu, nu mai știu cât, eften cu 68 și 72 p[u]dul.

(29/II) Umflătura a trecut cu totul. // Ceaiul (afinie) mi-a făcut bine și la stomah. Nu se mai capătă. Scriu d[octo]rului Feder M. A. (Ev.) la Kos-Istek să-mi trimită ceva ușor p[entru] inimă, un hyperphosphat (R[usia] este 1^a țara în prod[ucerea] fosfatului) și un syrop p[entru] tusa⁶⁴. Prob[abil] nu voi primi nimic.

⁶² Fiul cel mai mare al familiei Micailu; în vară avea să sufere accidentul în urma căruia i-a fost amputat un picior. V. scrisoarea către Gătej (*Viață și moarte în gulagurile sovietice...*, p. 803-804) și N. Mariuțac, *Demnitatea, floare aleasă, cit.*, p. 140. Felicia Nichita-Toma, *Calvarul și speranțele unui român bucovinean, cit.*, p. 132, dă, greșit, numele *Mitică* (n. ed.).

⁶³ Nervul sciatic (n. ed.).

⁶⁴ Scrisoare datată 27 februarie 1942; aici, Anexa 5 (n. ed.).

În Akt[iubinsk] nu se capătă fosf[at], scrie Rogalska⁶⁵. Ea mi-a cumpărat o pereche de pantaloni de vară și 3 pach[ete] tutun bun. Așteaptă să vină și pach[etul] din Anglia, din care-mi va da conserve etc. Vremea a f[ost] până azi admirabilă, mai ales eri, zi de primăvară cu soare cald. Azi viscolește. A 16-a armată germ[ană] a fost înconjurată și distrusă (12.000 †) pe frontul de nord-vest. Interes[antă] scris[oarea] lui St[alin] către armată. Nu știu de ce omite a numi Ung[aria] și Slov[acia] ca dușmani, pe lângă Rom[ânia], Finlanda, Italia? Ung[aria] nu se mai luptă? Mister.

(19/III). Am făcut o mare pauză. Nimic nou afară de știrea senzațională azi de la doctoreasa. Sunt 4 cazuri tifos ex[antematic] la Iskra și 1 la noi. Să ne ferească Dumnezeu, căci pă//duchi avem berechet și nu-i chip să scapi de ei dacă-i au 14 persoane într-o cameră! Întreb pe d[octorea]sa ce efect fac injecțiile preventive. Mari dureri de cap și în tot trupul și temp[eratură] până la 40°. Mulțamesc, căci nu știu dacă inima mea slăbită suportă 40°. Ziarul din 15 anunță din 22/II – 10/III 14.000 † n[emți], 20 tankuri etc. O vrăjitoare spune că răz[oiul] se va termina în mai. Rogalska, într-o cartă p[ostală] f[oarte] prietenească⁶⁶ (mă și numește „prietene”) mă sfătuește să vin p[entru] tratarea inimii în leg[ătură] cu piciorul umflat, la Aktiub[insk]. Nu dă soluție în chestia materială, f[oarte] imp[ortantă].

(28/III) De 6 zile viscolește. Abia că pot eși din coliba noastră, quasi casă țărănească. Mereu se astupă ferestele și stăm în semi-obscur. Dacă nu poți să dormi o situație f[oarte] enervantă. A murit aici un bătrân (c[irca] 60) țăran din Ropcea cu înfățișare aristocratică. Îl chema Ghenghe⁶⁷, unul din cele mai mari nume boierești din sec[olul] XVII în care Ionașco G[henghe] a f[ost] prin mulți ani m[are] log[ofăt]. Zvon quasi radio că r[ușii] ar fi reluat Chievul. //

(10.IV) Au trecut și „sărbătorile” Paștilor⁶⁸, deosebindu-se prin o mâncare puțin mai bună (pah[ar] cu lapte, răcitură de picior de vită, borș cu carne) și cu cântări ale copiilor, î[n]tre c[are] „Hristos a înviat” destul de corect cântat. În schimb vremea groaznică. Viscol și mereu cădem în întuneric și trebuie să ne desgropăm. Tifosul face mici progrese, 7 cazuri la Iskra și 4 la noi. Nu se aude să fi murit cineva. Prob[abil] mor la spital. De la Rogalska capăt o drăguță c[artă]

⁶⁵ Această scrisoare nu s-a păstrat (n. ed.).

⁶⁶ C. p. din 6 martie 1942; aici, Anexa 3, cu fragmentul de răspuns în Anexa 4 (n. ed.).

⁶⁷ Îmi pare că în Buc[ovina] erau răzeși-maz[ili] cu acest nume. [Între deportații de la Adâncata s-a aflat, în vagonul 38, un *Ghenghi Aurih Ilici*, fără indicarea vârstei – *Mass Deportation...*, cit., p. 86. În *Poczet szlachty galicyjskiej i bukowinjskiej*, W drukarni Instytutu Stauropigiańskiego, Liov, 1857, p. 307, se indică șapte purtători ai numelui, cu atestate nobiliare din anii 1788-1789; din alte surse, se știe că aceștia erau proprietari la Bănila și Voloca pe Ceremuș; n. ed.]

⁶⁸ Duminică 5 aprilie (n. ed.).

post[ală]⁶⁹ după cererea mea cu „Kochane” și cu descrierea bunătăților cari mă așteaptă într-un pachet, ceai, zahăr, săpun, tutun, foițe, pantaloni, ciorapi, hârtie etc. Îi mulțumesc cu profuziune. De eri vreme frumoasă. Am cump[ărat] 15 kg făină și am măcinat 10. La 4/IV am început consumația. 140 r[uble] pudul. Jocul de șah l-am făcut pe încetul de lemn cu „Zwirnspulen”⁷⁰. Am găsit o gram[atică] germ[ano]-russă și o carte „Deutsch” cu vocabular germ[an]-russ. Totul 4.55.

(17/IV) 13, 14 și 15 zile admirabile. Soarele mai cald decât la noi în april. 16 însă, reacțiune ibernală. Câteva grade sub 0 și <vân>⁷¹t aspru. Am de 2 zile ...⁷² moderată⁷³. Probabil⁷⁴ // ...⁷⁵ Iau pilule galbene amare. O femeie din alt kolhoz e la noi și dă din cărți. Se aduna seara babele, dar și tinere. Ea spune că în k[olhozul] ei toți și kazahii spun că în mai va fi pace. *Atentat cu bombă asupra Min[isterului] Germ[an] din Ankara*. Valvă mare în pressă. Buchhalterul (contabil) de la kolh[oz], un neamț ref[ugiat] simpatic și distins. Tatăl său a f[ost] preot. Îmi dă gazete.

(26/IV). Ultima zi din fatalul meu an 67⁷⁶ n-a desmințit pe 13. De mai mult timp gazda mea B[ându] începu să mă ia din sus. De ex[emplu:] „*Cine n-a făcut războiul să nu vorbească de el*”. Altă dată, cu brațul ridicat și pumnul încleștat agitându-l, mi-a spus apropiindu-se peste cuviință amenințător, încât fiica lui se uita la mine întrebătoare, striga: „*D-ta știi ce este armata germană*” și repetând cuvintele pe acelaș[i] ton. Mă bănuia ca rusofil din cauza că li citeam știri neplăcute din gazetă. În fine, acum vr’o săptămână se împiedică bătrânul V. Palamar de bățul meu răzâmat de pat și cade într-un mod neînțeles, făcând mare gălăgie. Între timp, B[ându], era noaptea, ia bățul și-l rupe eșind cu el. Eu m-am făcut că n-am <obs⁷⁷>ervat, spre a nu provoca un conflict grav. <Însă> acesta nu era de evitat. Aducând Niculai <Micailu, g>inere-său, vorba asupra soartei ceasor<nicului me>u, considerând pe Rogalska escrocă, <...> odată intervine, iar pe ton ridicat,

⁶⁹ Această carte poștală nu s-a păstrat (n. ed.).

⁷⁰ Bobină de ață (germ.; n. ed.)

⁷¹ Colț rupt.

⁷² Cuvânt distrus, ilizibil.

⁷³ Lectură aproximativă: se citesc clar literele „moder”.

⁷⁴ După acest cuvânt se trece pe coperta albastră.

⁷⁵ Mâncat de șoareci.

⁷⁶ Sever Zotta era născut în 1874, la 14 aprilie 1874 stil vechi sau 26 aprilie stil nou. Socotea, deci, că acea zi (26 aprilie 1942) era ultima din cel de-al 67-lea an al vieții sale. Știu, din relatările fiicei sale, Ruxanda Zotta, că era obsedat de cifra 13....

⁷⁷ Aici începe ruptura unui colț (v. Fig. 2). Lipsurile se vor marca prin <>. Întregirile sunt, evident, ipotetice, dar plauzibile.

<...> că am destul și nu vreau să mai <...> se supără și mă denunță <...> un alt cartier, pe care <...> <împreună> cu un simpatic <...> *sfârșit de caet.*

Anexe

1.

Stimate Domnule Vecin!

După diferite greutateți, în sfârșit am ajuns la locul dorit. Împreună cu sora mea, am închiriat o locuință veche, ne-am aranjat cât de cât și am rezolvat formalitățile inițiale. Ne simțim mult mai bine ca acolo, suntem sănătoase, avem umor. Am început acțiunile promise, dar deocamdată nu am vândut nimic. Dacă obțin ceva, voi trimite prin poștă acolo. Sper ca în zilele următoare să realizez ce am promis, după ce îmi voi vizita cunoștințele. Ce mai e pe la dvs.? Cum stați cu sănătatea, dispoziția și care este valoarea buzunarului? Vă rog, deocamdată, să scrieți cât de cât ceva. Vă doresc sănătate și zile mai bune. L. Rogal.

10.X.[19]41

Куда Степной рн., Ащелисайское и/о, Колхоз „Искра”

Кому [Се]вер Зота

*Адрес отправителя г. Актюбинск, ул. Ворошилова 90/кв. 3, Рогалькова
Павлина Павловна*

O singură ștampilă poștală, cea a oficiului de expediție: СССР АҚТӨБЕ-АКТЮБИНСК 11 10 41

2.

Stimate vecin! Am primit cartea poștală pentru care îți mulțumesc. Nu am putut să răspund la timp fiindcă plecam des la soțul meu. Apoi el a fost câteva zile în concediu. A fost foarte plăcut. ... Ni se părea că suntem deja în casa pe care din ce în ce mai des o visăm. Am vândut carpeta verde cu Doresc să trimit cele două sume, dar în aceste zile acest lucru este imposibil. Îmi pare nespus de rău că nu am reușit să cumpăr lucrurile de care aveți nevoie ... nici medicamentul, țigările, ciorapi, șosete – n-am nici pentru mine, nu am procurat glicerina nici pentru mine, plicuri simple nu putem găsi, iar de cele speciale trebuie să uităm. Viața devine mai grea și mai scumpă, dar trebuie să nu ne pierdem umorul, căci credem în mai bine, într-un viitor înșorit. Averea noastră – este sănătatea. Vă rog să aveți grijă de sănătatea dumneavoastră, și totul va fi bine. Vă rog să ne scrieți din nou ceva vesel. Mulțumesc

pentru urările de sănătate și, la rândul meu, vă doresc sănătate, toate cele bune, o bună dispoziție, zile mai bune. L.R.

Куда Степной рн., Ащелисайское и/о, Колхоз „Искра”

Кому Зота Север

Адрес отправителя г. Актюбинск, ул. Ворошилова 90/[кв. 3],
Рогалькова Павлина Павлов[на]

O singură ștampilă poștală, cea a oficiului de expediție: СССР АҚТӨБЕ-
АКТЮБИНСК 14 11 41

3.

6.3.[19]42

Stimate Domn! Mă îngrijorează piciorul dvs. M-am informat de la medicul nostru și de la o doctoariță foarte bună. Amândoi susțin că piciorul se umflă din cauza inimii. Este necesar ca inima și piciorul să fie vindecate în oraș. Vă rog să nu amânați. Mergeți la sovietul sătesc și rugați, chiar și de o sută de ori, până când nu vă dau o trimitere la spitalul de aici. Dacă obțineți trimiterea, rog să împachetați toate lucrurile și să vă mutați definitiv în oraș. Aici trăiesc și români. Aici este mai ușor să vinzi câte ceva și să trăiești ceva mai bine. O să găsiți locuința, iar la spital veți merge ambulatoriu. Acesta este cel mai bun sfat prietenesc, primit din inimă, dragă prietene. Așa trebuie procedat, fiindcă altfel vă veți prăpădi în acel colhoz. Ceasul nu l-am vândut și, deocamdată, nu-l vând. Este mai bine să vă descotorosiți de lucruri mărunte, sau ceva din îmbrăcăminte, astfel ca bagajul în timpul călătoriei cu trenul să fie mai mic, iar aurul trebuie păstrat pentru timpuri mai rele. Vă rog să-mi dați adresa exactă a soției sau a fiicei dvs. Prin intermediul ambasadei noastre sau a Crucii Roșii o să scriu rudelor dvs. că vă aflați aici, că sunteți sănătos și că vă este dor de ei. Sau, poate, nu vă mai este dor de acasă? Poate în loc să plecăm acasă după terminarea războiului, vom vizita țări exotice și diferite minuni ale naturii – ce ziceți? Sunt foarte întristată că nu am nici o veste de la soțul meu. Ce-i drept, în sud se trăiește greu, dar oriunde în armată este mai bine. Încă nu știu ce voi face cu călătoria aceasta, deocamdată mă pregătesc. Dacă găsesc vreun medicament o să-l trimit într-un plic. Rog să fiți sănătos și să nu permiteți piciorului bolnav să se umfle. Vă doresc sănătate. Rog.

Куда Степной рн., Ащелисайское и/о, Колхоз „Искра”

Кому Зота Север Иванович

Адрес отправителя г. Актюбинск, ул. Ворошилова 90/[кв. 3],
Рогалькова Павлина Павловна

O singură ștampilă poștală, cea a oficiului de expediție: СССР АҚТОБЕ-АКТЮБИНСК 9 3 42

4.

P. S. Pentru a trăi la Aktiub[insk] sau într-alt oraș, oricum îmi lipsesc mijloacele, în afara cazului că războiul se termină până la toamnă. Locuințele sunt probabil scumpe, totul supraaglomerat și în special suprainflat, *nervos*. Eu cunosc această nervozitate de la Iași, unde se refugiasе Bucureștiul în 1916. Cu atât mai puțin ar avea un sens către primăvară. Un ou ar costa la Dumneavoastră 8 r[uble], aici doar 3. De altfel, aici n-am cheltuieli zilnice și sunt tratat destul de bine, desigur și din interes pentru cazul unei înapoieri sau pentru cazul că aș muri aici.

Acum, îmi vine greu să stau acasă, pentru că copiii fac mereu gălăgie, dar în 2 săptămâni voi fi mai mult pe afară, sper. Iar atunci, voi lua băi de soare și băi pe care nu le poți avea așa la îndemână în oraș.

..... și *praf contra tusei* ...

Fragment scris pe o copertă verzuie, a unei broșuri semnată de В. Молотов, *Третий пятилетний план развития народного хозяйства [СССР]. Доклад и заключение* *на XVIII съезде ВКП (б)*⁷⁸, Государственное Издательство Политической Литературы 1939.

Cred că acest fragment face parte din răspunsul la scrisoarea din 6 martie 1942. Acolo, Zotta era îndemnat să vină în oraș (la Aktiubinsk). Apoi, speranța că războiul s-ar putea termina „până la toamnă” n-ar putea fi plasată în octombrie sau noiembrie, dar se potrivește în martie. La fel precizarea că n-ar avea sens o plecare „către primăvară”, ca și aceea că peste „2 săptămâni” va putea ieși mai mult, pentru plimbări, băi de soare etc.

Pe verso, adresele:

Актюбин[ск] / ул. Ворошилова 90/кв. 3 / Павлина Павловна Роголска
Пос. Северь Ив. Зотта / Ащелисайски С-з / Степной район

5.

Ащелисайски С[овхо]з 27/II 1942

⁷⁸ ВКП(б) = Всесоюзная коммунистическая партия (большевиков), *Partidul Comunist (al bolșevicilor) din întreaga Uniune*.

Mult stimat Tovarășe Doctor,

Cum veți fi observat, încep, din lipsă de atenție, să folosesc litere rusești⁷⁹. Această *lipsă de atenție* se datorează și *lipsei de fosfor*, ca și faptului că am uitat ieri să vă rog să-mi dați un *sirop*, care îmi este foarte *necesar*, anume un *expectorant*. Aceasta pentru că nu pot scăpa de două luni de o tuse (noaptea) și am la mers greutăți de *respirație*. Probabil că toamna trecută am devenit *astmatic*, mergând zilnic între Искра și Ащел[исайск] (dus și întors 4 km). Pentru că la noi (suntem 14 (!) persoane într-o cameră și se face focul de 4 ori pe zi) este foarte cald (seara și peste 20°R⁸⁰), transpir adesea, ceea ce însă mă slăbește. În orice caz, mă simt mai slab decât acolo unde până la 27 noiembrie n-am putut încălzi deloc. Greutatea mea este, la o înălțime de 1,65 m, de *numai 54 kg*. Atâta cântăream ca băiat de 15 ani, ceea ce l-a speriat la vremea aceea pe tatăl meu. Mănânc atât de des cât pot, stau mult culcat și mă plimb cel mult o oră. Dar cred că, desigur, mi-ar folosi un *sirop întăritor*, iar dacă nu se găsește hyperph[osphat], v-aș ruga să aveți bunăvoința să-mi trimiteți *altul*. Cred că și un *medicament ușor pentru inimă* ar fi indicat. Am mai luat din acestea încă în Bucovina, acum doi ani, în loc de Digitalin. Mi se recomandă următoarele: 1) Stineiro; 2) Digalen; 3) Digital; 4) Validal. Sinceritatea datorată unui medic mă face să recunosc că am început să pierd din greutate deja *acasă*, în iarna 1940/41, fiind *bine hrănit*. Observasem în oglindă *evidenta mea slăbiciune*, probabil o urmare a evenimentelor (familia mea m-a părăsit deja în vara anului 1940 și se află în România – și acesta este probabil un motiv pentru evacuarea mea) care *mi-au zdruncinat puternic nervii*. Mă puteam calma numai cu *mult alcool*, care îmi procura oricum un *somn* de minimum 9-11 ore. Rația mea zilnică era următoarea: dimineața după cafea un coniac mic. La ora 2, 2 ouă moi în pahar, amestecate cu schnaps și cafea, cu o chiflă⁸¹. La ora 5, lapte cald cu schnaps și pâine neagră. La ora 9, supă, carne, unt, brânză etc., un schnaps mic și 1-1½ kg vin amestecat cu apă. Trebuie să amintesc, cu această ocazie, că cel mai târziu atât de celebru neurolog Dr. *Sigmund Freud*, atunci Privatdozent⁸², pe care l-am consultat la Viena în vremea studenției mele din cauza stării mele nervoase proaste (locuia chiar în spatele Primăriei, era blond și avea o barbă Henri IV⁸³) mi-a spus

⁷⁹ La cuvântul „Doctor” a fost scris întâi „Докто...” !

⁸⁰ 20° Réaumur echivalează cu 25° Celsius.

⁸¹ „Ein kleines Brod”.

⁸² Titlu acordat unei persoane care trecuse doctoratul și era abilitată pentru profesorat, dar nu avea o catedră.

⁸³ „einen Henri IV knebelbart”.

următoarele privind alcoolul: „*Când ești tânăr, cât de puțin cu puțință, la bătrânețe cât de mult cu puțință*”. Urmând acest sfat (de altfel, el a fost dat cu succes, la Gastein și unui unchi al meu, care a murit la vârsta de 87 de ani⁸⁴ („vinul este laptele bătrânilor”), m-am simțit perfect în ultimii 20 de ani, de când beau cu plăcere 2 până la 2½ kg de vin pe zi, și îmi aduc aminte de un Fox-trott rapid la 62 de ani, desigur cu o dansatoare foarte bună. Capacitatea mea mentală și memoria în specialitatea mea (istorie) n-au suferit și chiar n-am văzut încă ultimele mele lucrări, făcute în timpul invaziei rusești, care se află la tipărit la București⁸⁵ și Cluj⁸⁶. Cu atât mai curios și parțial în contradicție cu literatura medicală este că *trecerea bruscă*, în urma evacuării mele, *la abținerea totală n-a avut nici cea mai mică urmare*. De fapt, și o totală abținere alimentară, în afară de pâine, timp de 2 zile. Aceasta este, cred, dovada unei *inimi bune*. Chiar și călătoria de 21 de zile *nu m-a obosit deloc*.

Cu rugămintea de a scuza explicațiile mele atât de lungi, dar sper nu plicticoase, rămân, cu deosebită stimă,

Zotta

PAGES DU JOURNAL D'UN DÉPORTÉ: SEVER ZOTTA 1941-1942

(Résumé)

Historien, généalogiste, chef du service de Jassy des Archives de l'État (1912-1934), fondateur de la revue „Arhiva Genealogică” (Archives Généalogiques, 1912-1913) et membre correspondant de l'Académie Roumaine (1919), Sever Zotta (1874-1943) a partagé le destin tragique de sa contrée natale. Fin juin 1940, il choisit de rester dans la Bucovine de ses ancêtres, occupée (suite au pacte Ribbentrop-Molotov) par l'armée soviétique, incapable de se séparer de ses livres et ses documents, de tous les souvenirs familiaux réunis dans sa maison de Davideni; presque une année plus tard, pendant la nuit

⁸⁴ Probabil unchiul matern, baronul Eudoxiu Hurmuzachi (1845-1931), de la care a moștenit marea arhivă a familiei Hurmuzachi (actualul *fond familial Hurmuzachi* de la Arhivele Naționale din București).

⁸⁵ *Din trecutul Arhivei Statului a Moldovei. Spicuri din dosarele cancelariei, 1832-1897*, în *Arhiva Românească* VI, 1941, p. 213-262.

⁸⁶ *O diplomă de nobil transilvan pentru un boier din Moldova*, în *Omagiu lui Ioan Lupăș la împlinirea vârstei de 60 de ani, august 1940*, Monitorul Oficial și Imprimeriile Statului. Imprimeria Națională, București, 1943, p. 873-881.

de 12/13 juin 1941, il fut enlevé de cette maison par les autorités soviétiques et déporté en URSS. Il vécut la dernière étape de sa vie (deux années et trois mois) au Kazakhstan; la place et la date de sa mort, en 1943 – probablement au mois d'octobre, probablement dans la ville d'Orsk – ne sont pas connues avec certitude, et on ignore absolument les circonstances de sa disparition.

Trop vieux pour être utilisé aux travaux du kolkhoz qui l'avait „hébergé”, Sever Zotta employait son temps pour écrire: ceux qui l'entouraient se souviennent d'un homme qui écrivait tous le temps. Par miracle, on a pu sauver plusieurs feuilles, parmi lesquelles un fragment de journal, avec des notes à partir du 5 octobre 1941 jusqu'au 26 avril 1942 (on sait, d'ailleurs, que Zotta a tenu son journal à Davideni, pendant l'occupation soviétique et aussi après avril 1942, mais ces cahiers sont perdus).

Pour compléter les informations fournis par ce journal, l'auteur a ajouté quelques autres documents, récupérés eux aussi dans les papiers miraculeusement sauvés: trois lettres reçues de la part d'une réfugiée polonaise et une lettre adressée par Zotta à un médecin pour demander des médicaments. Toutes les pièces publiées dans cet article font revivre l'image de la fin misérable réservée à ce savant et patriote roumain, qui avait dédié toute sa vie au bien public.

LISTE DES ILLUSTRATIONS:

- Fig. 1. Le commencement du *Journal*.
- Fig. 2. La fin du *Journal*.
- Fig. 3a-b. La carte postale du 10 octobre 1941.
- Fig. 4a-b. La carte postale du 14 novembre 1941 (date de la poste).
- Fig. 5a-b. La carte postale du 6 mars 1942.
- Fig. 6a-b. La réponse (brouillon) à la carte postale du 6 mars 1942 (fragment).
- Fig. 7a-b. La lettre adressée au dr. Feder (brouillon).

Jurnalul nr. 1 - cu simplimit 3 luni decand suntent
 aici, dar de voro! Ce ne ardeapto D^{tes} stie. Jovne grea fan
 ce leustibil! x fan bani: Pa:inea x viciete n' de succente. Ky.
 peine 6 R. Maltie an au vlesar Pulonerele spne addit, b'ur.
 Ma Muszkuszova, este delegata a com. pol. n' capito
 300 R. pe luna. Cealalta Ruzelska, a primut o vlegr.
 dels totul e', pilot, din Orenburg ogi 500 R. Ti si
 tez spre vneare unu. abente. 1) Ceas. de aur 2) Buton
 de mansete de aur 3) O tabacher (poate cig.) de argint
 cu monogr. N.F. n' coroane 4) Ma din aliaz necunoscut 5) Ma
 din de corale rosi 6) Un vir de corale 7) Apicatis
 rubin recundituit 8) O piatra Safir 9) Un colier de argint
 vechi. Repara sa primeara in dar poate o zaratie de argint,
 cu e-i place n' vese o cunere. O le... de pres, care
 s'ar putea obtine. Este peine la sfertit f. amelito, Furi de
 forte de hig. glicerino, o pum n' mi petreze peine abari.
 Devin sentimental n' am vchii unari. Poate ultimul
 "Un' cu carem am miliduit.
 x) D^{tes} Zeldurs: s-a dat o petuna de plus ~~si~~ 2... scafuri, un
 ceasornic de dama aurit n' un denteplator

Fig. 1. Începutul Jurnalului

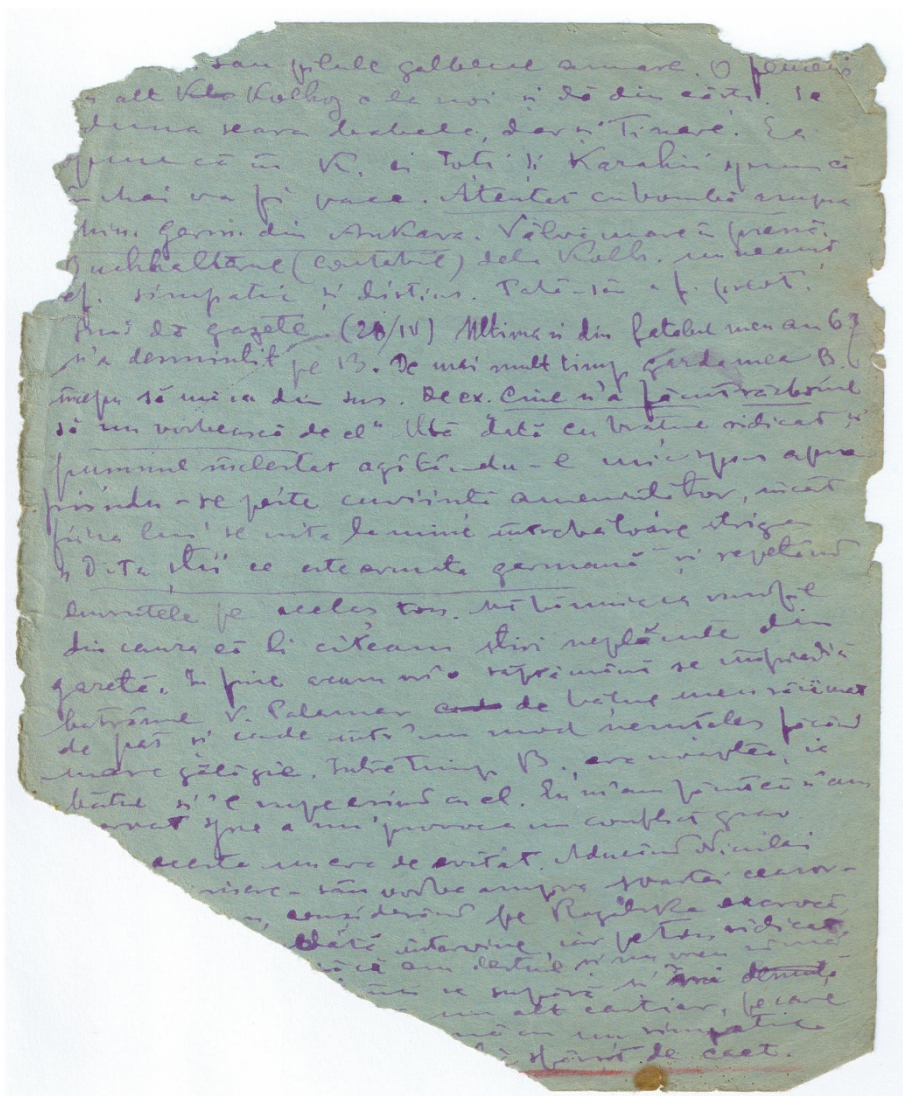
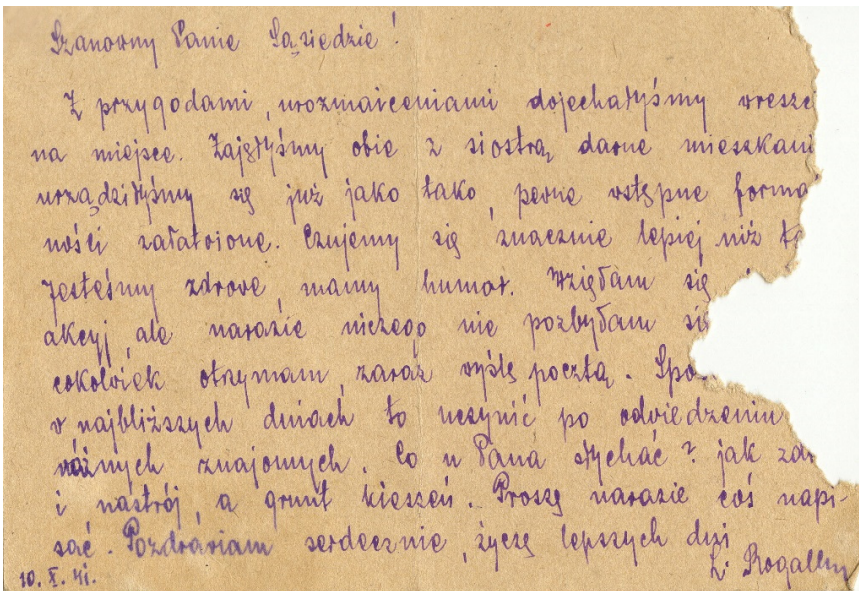

Fig. 2. Sfârșitul Jurnalului

a

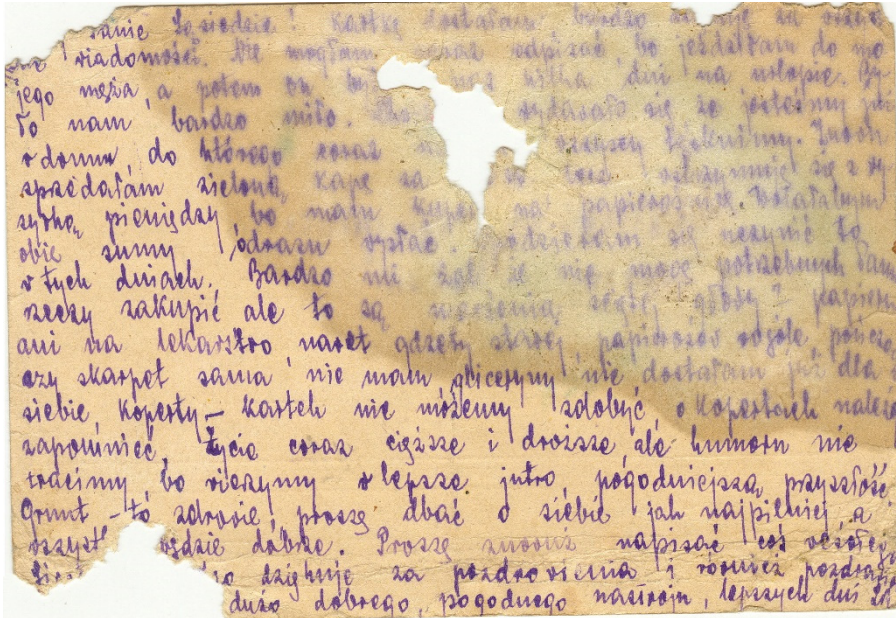

b

Fig. 3a-b. Cartea poștală din 10 octombrie 1941

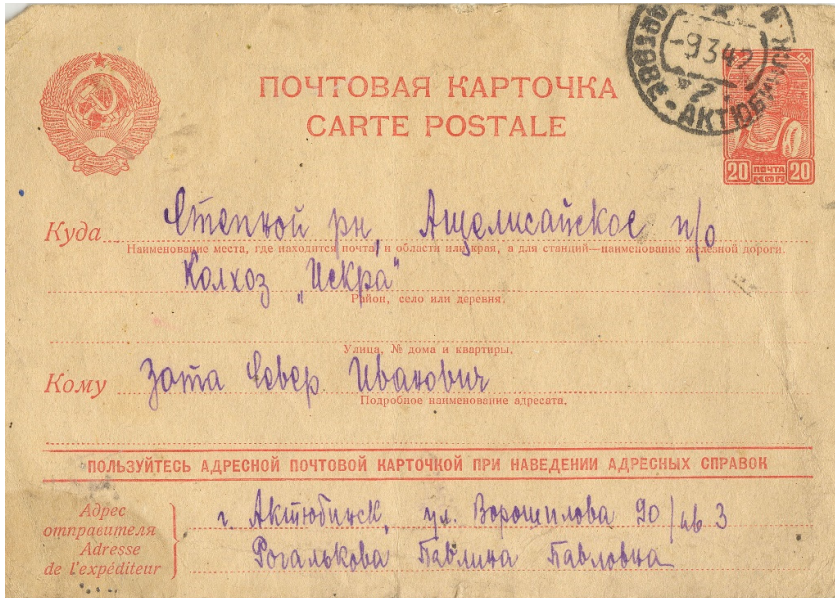

a

b

Fig. 4a-b. Cartea poștală din 14 noiembrie 1941 (data poștei)

a

Клановому Паню. Bardzo zmartwiła mnie ta noża. Informowałam się naszego polskiego lekarza i dobrej sowie. lekarki. Onoje orzekła, że noża puchnie z serea. Treba sere i nose namazanie leką w miesiąc. Proszę mi wskazać. Niechcie Pan zaraz iść do sel sowietu i prosi chooby, sto rary i dotad, dopóki nie dadzą Panu sprawki do tutejszej bliższej na lezenie serea i noży. Gdy taka sprawka Pan otrzyma proszę pakować wszystkie rzeczy i przenosić się na stały pobyt do ukaza. Tu też mieszkają Sumini. Tu zawsze łatwiej coś sprzedać i kupić. Znajdzie Pan mieszkanie a do szpitala na lezenie będzie Pan dochodził. Tak jest moja najlepsza rada przyjmiesz i naprawdę pochodzi z serea mojej przyjaciółki. Tak trzeba zrobić, bo inaczej Pan tam przypadnie w tym kołchozie. Zgadza nie sprzedawać, nawet nie sprzedam. Lepiej poznać się doświadczyć rzeczy albo coś wabrać, aby wagar na jarda koleja, był jak najmniejszy a ktoś trzeba zostawić na ostatnią wielką godzinę. Proszę mi po dać. Dokładny adres Panu ewentualnie córki. Ja będę pisała przez naszego ambasade i ces. Kozji i Koramie to doniosę Panu krótnym je. Pan tu się znajdzie, jest zdrow i teski za nimi. A moze Panu już nie trzeba za domem z more, pojedziemy zamiast do domu po ukasie. W czasie wojny to gdzieś wiadomo, w którym egzystuje kraje i różne cuda tej natury - co? Ja jestem kwartuona, bo nie mam żadnych wiadomości o moze. Na posudniu jest, że to prawda, ale przy wojnie wiadnie dobrze. Jeszcze nie wiem co robie z tą jarda, waznie przygotowyje się. Jeżeli xdotęde jakieś lekarstwo to postę jako list. Proszę mi zapisać, i nie pozwalam sobie na puchnięcie. Bardzo wazne.

b

Fig. 5a-b. Cartea poştală din 6 martie 1942

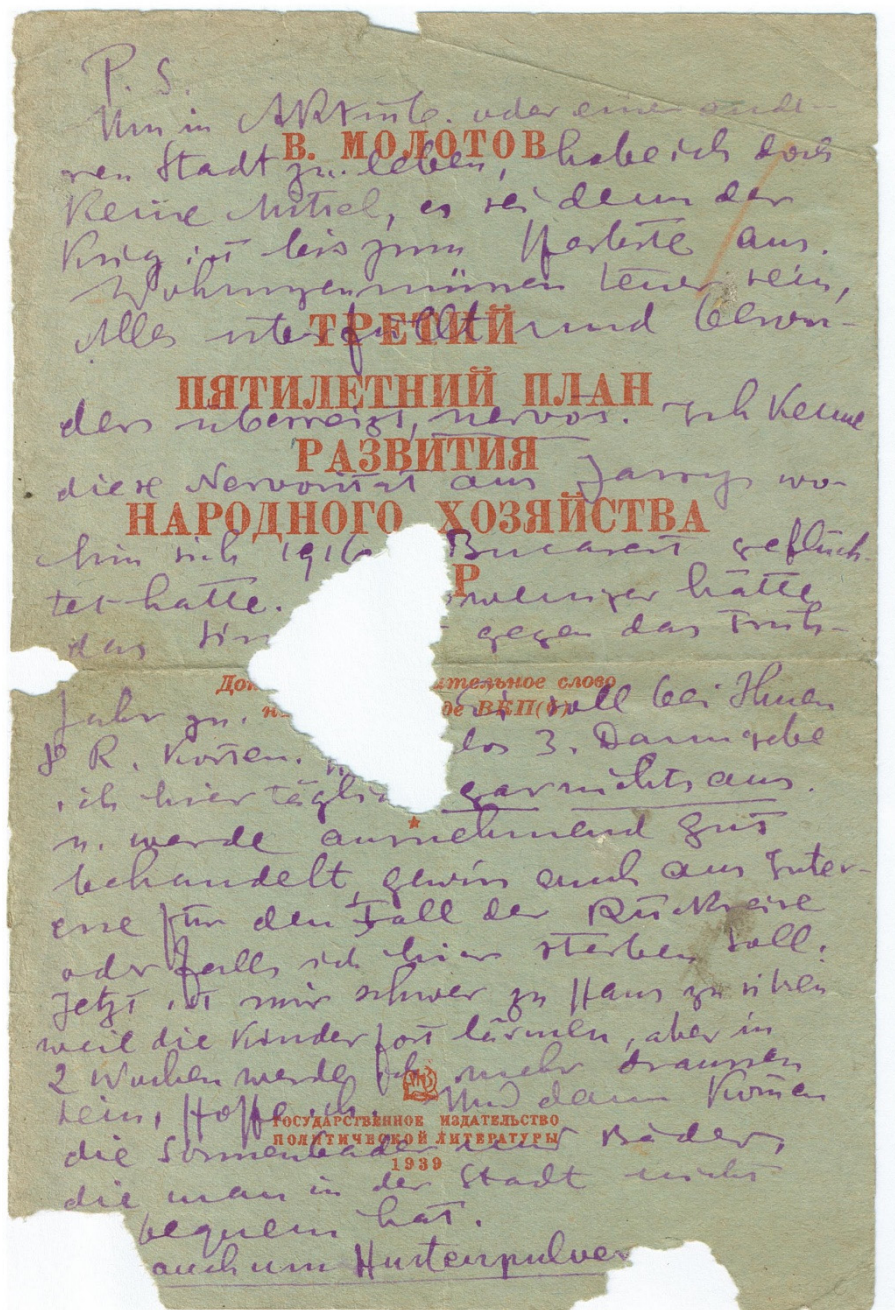

Fig. 6a. Ciorna răspunsului la cartea poștală din martie 1942 (fragment)

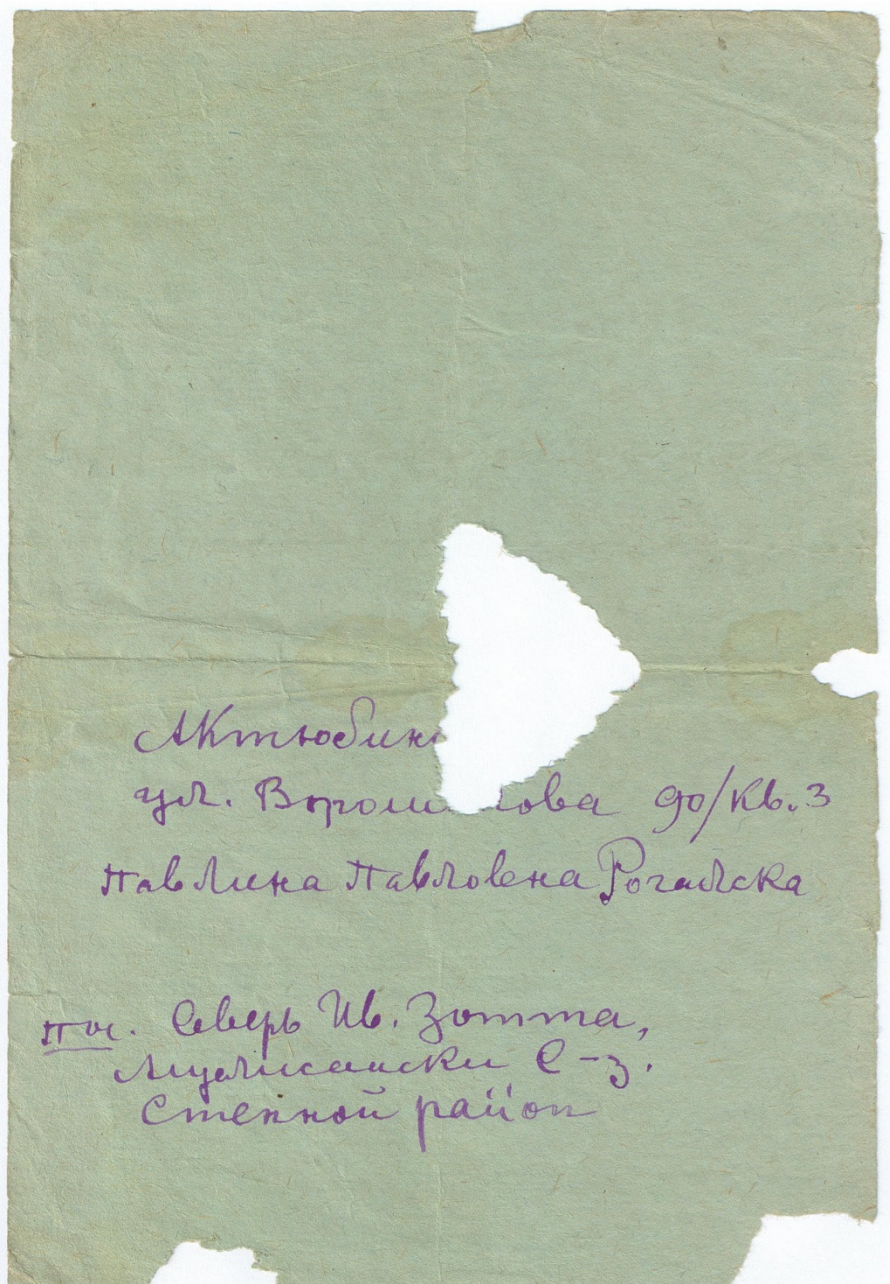

Fig. 6b. Ciorna răspunsului la cartea poștală din martie 1942 (fragment)

Supraecaltă 27/II 1949
 Dr. Feder
 Ich geehrter genove Doktor!

Wie Sie bemerken dürfte, fange ich an aus Zerstreuung russ. Buchstaben zu gebrauchen. Diese Zerstreuung ist auch auf das Konto des Mangels an Phosphor zu setzen, wie auch der Umstand dass ich gestern vergaß Sie nun noch einen anderen mir sehr nötigen Syrup zu bitten, nämlich einen schleimlösenden. Ich kann nämlich einen schon 2-monatlichen Husten nicht loswerden (in der Nacht) u. beide beim Gehen am Atemnot. Wahrscheinlich bin ich im Herbst beim täglichen Gehen zwischen Moskva und Auzer. (hin u. zurück 4 km.) astmatisch geworden. Weil es bei mir (wie sind 14!) Personen im einem Zimmer 4-mal täglich wird geheizt) sehr warm ist (thermometer 20°C) gewöhnlich oft in Schweiß, der auch aber schwächt. Jedem fühlte ich mich schwächer, als dort wo ich bis 27 Nov. gar nicht heizen konnte. Mein Gewicht ist bei einer Höhe von 1m 65 bloß 54 Kg. Soviel hatte ich als 15j. Jüngling und mein Vater ertrug damals. Eine so oft ich kann liege viel u. gehe höchstens 1 Stunde spazieren. glaube aber dass ich einen stärkenden Syrup durchaus benötige u. sollte hyperph. nicht vorhanden sein, bitte mir einen anderen gutigst zu senden. Auch ein leichtes perzmittel wäre glaube ich angezeigt. Habe solche schon in d. Bukovina vor 2 j. genommen, darunter Digitalin. Man empfiehlt mir folgende: 1) Stincinol 2) Digitalin 3) Digitalin 4) Validal. Bei einer Art geübter Unfruchtbarkeit wegen, muss ich gestehen dass das schwinden meines Körpergewichtes schon zu Hause bei guter Nahrung im Winter 1940/41 bekommen hat! Ich bemerke ein spezies meine auffallende Magarait, wahrnh. als Folge der

Fig. 7a. Scrisoarea către dr. Feder (ciornă)

durch die Zwangsjahre (meine Fam. hat mich schon im Sommer 1940 verlassen, m. ist in Rum. gef. wohl auch ein Grund meine Exaltation), stark in Anspruch genommenen Verlee, die ich nur durch viel Alkohol bewältigen konnte, da mir allerdings zu einem barokken 9-11 stündigen Schlaf verschaffte. Meine tägliche Ration war folgende: Nach dem morg. Kaffee ein kleines Cognac. Um 2 Uhr 2 weiche Eier ein Glas ein Schmalz u. Kaffee gemischt u. ein kleines Brod. Um 5 Uhr warme Milch mit Schmalz u. Schwarzbrod. Um 9 Uhr Suppe, Fleisch, Butter, Käse etc. 1 kleines Schmalz u. 1-1 1/2 Kg. Wein mit Wasser gemischt. Muss dabei erwähnen, dass mir der nachher so berühmte Vorkriegs- & Bigmund Freund in Wien, als ich studierte, er war damals Privatdozent, u. ihn wegen verworrenen Anschauens aufsuchte (er wohnte gleich hinter dem Rathaus war blond u. hatte einen Herrn W. Kuebelbart) folgende Worte über den Alkohol geschrieben: "In der Jugend... als möglich, im Alter so viel...". Diese hat befolgend (er wurde im Alter mit Erfolg in Gassein gesetzt, "Wein, so die Art der Eltern") fühlte ich mich die letzten 20 J. seit mein Verlassen, täglich 2 bis 2 1/2 Kg. betrug, auch Kommen wohl u. erinnere mich einer platten Fox-Trotter mit 62 J. allerdings mit einer sehr guten Tänzerin. Meine geistige Leistungsfähigkeit u. mein Fachgedächtnis (Ge-schichte) haben nicht gelitten u. ich habe meine letzten in Bukarest u. Klausenburg in Druck befristete Arbeiten während der russ. Invasion, ganz wie gewohnt zu Genüge bekommen. Muss seltsamer u. der medizinischen Literatur über die wieder sprichend ist der Umstand, dass der bei meiner Exaltation erfolgte tägliche Übergang zu Totaler Enthaltung, mir die geringsten Folgen hatte. Allerdings bei Totaler Speise-enthaltung auser Brod, durch 2 Tage Wohl ein Beweis, glaube ich, eines guten Herzens. Mich hat mich die 21 tägige Reise gar nicht ermüdet. Mit der Bitte meine so langen, aber hoffentlich

Fig. 7b. Scrisoarea către dr. Feder (ciornă)